

CONTEMPORANUL

REVISTA ȘTIINȚIFICĂ ȘI LITERARĂ

****

REDACTORI

pentru partea literară
V. G. Morțun

pentru partea științifică
I. Nădejde

SPIRCA

(urmare).

Ploaiea nu mai stăteă și păscariii mureau de urit. Noroc de-o întâmplare: un cățel și o cioară, cari trăeau la un loc cu păscariii, se luară la bătaie.

— Nu te da, Acmetca, nu te da, amuțau iei pe cine, rupe-i dracului coada.

Cinele se răpede mai cu furie, dar capătă drept în nas olivitură cu ciocul și fuge schelălăind.

— Dar viteaz ne-ai mai fost, măi prostule! Fugi?

Cinele n'ascultă și se ascunde supt șopron.

Ploaiea tot cade, ploaie de primăvară, mărunțică și rece.

— Hei, atamane, strigă un păscariu de pe mal; se vede-o luntre, trebuie să fie Grecul.

Din colibă iese unul, pe urmă altul și pun mîinile la ochi ca să vadă mai bine.

— Da, îi Grecul, zise alt păscariu de lîngă colibă; vine să vadă ce mai facem, ce mai dregem.

— Cum mai trăim, urmează altul; dacă avem toate de-ajuns... ne aduce rachiu.

— Culcă-te pe urechea ceea, zice al treilea.

— Ori și cum, dar ni-i stăpîn... hai să-i ieșim înaintea.

— Ducă-se cine vrea ; ieū știū că nu mă duc pe ploaie, zice Spirca. Pe mine nu mă 'ntimpină nime, cînd mă duc la dînsul ; doar cînele lui care umblă să mă rupă. Și acū de ce să-îies în-nainte ? Mi-î stăpîn ? A-zî are bani, mîni poate să-î pieardă ; a-zî Ți iel bogat, mîni pot fi și ieū.

Mai toți au remas la colibă ; numai vr'o doi trei oploșiți de-ai Grecului Ți ieșiră înnainte.

— Sănătate, băieți !

— Sănătate, respunseră unii păscaři.

— Cum mai merge treaba ?

— Merge bine, respunse Spirca, ieșind și iel din colibă.

— Trebuie cui-vă bani ?

— Nu ! Venim Lunî după bani la *contuar*.

Grecul se mieră : de cînd ținea iel păscaři, așa lucru nu i se întimplase : păscaři să n'aibă nevoie de bani. Pe urmă, încă un lucru bătătoriu la ochi : nime nu ieră bat.

— Zi ca a-zî, gîndea Grecul, și toți să fie trei ! Ce'nsamnă oare asta ? Cine-mi face șotiea ? Să fie Spirca ?

Și se uită la toți, apoi își aruncă privirea asupra atamanului. Spirca zimbî, Grecul înțelese că se petrece la zăvod ce-vă.

— Remăneți sănătoși, zise iel plecînd spre mal. Dac'aveți nevoie de ce-vă, să trimeteți la contuar. Au plecat luntrele ?

— Cum nu, de a-zî demineată ! Nu le-ați întilnit ?

— Nu, doar vin de la *Cosa*. Cîți oameni au plecat ?

— Zece, respunse Spirca.

În acest timp iel aruncă ochii împrejur : un păscariu grec trimes de curînd de Milanos lipseă.

— Atunci remăneți sănătoși !

— Drum bun, respunseră cu toții.

Grecul purcese spre luntre, păscariu Ți urmau. Spirca remase 'ndărept și șopti ce-vă cuharului.

— Înțeleg, respunse acesta.

Spirca ajunsese pe ceialaltî și se îndreptă cătră Milanos :

— Chir Iani, să fiți Dumnea-voastră Lunî la contuar, că nu

ne putem înțelege cu contabilul : iel nu știe rusește, noi abiea pricepem grecește... nici Naiba nu ne poate lămuri.

— Bine, bine, atamane, numai nu strigă așa c'aud, m'asurzești!
Se așează Grecu'n luntre, vîslașii dădură din lopeți.

— Drum bun, răeni încă o dată Spirca, rizîndu-î în față.

Zavodul s'a pierdut din vedere : se zărește numai stîlpul de fum de la focul din colibă ; luntrea merge încet de tot și face-o curbă apropiindu-se de o dumbravă de sălcii ce umbrește malul în mîna stînga de la завод. Vînslașii abiea, abiea mai mișcă din lopeți. Un trunchiū de salcie gros și încovăiat se întinde pe deasupra apei tăind drumul luntrei. Acî se oprește Milanos, așteaptă o clipă și îndată se ivește pe trunchiū unul din pascarii lui Spirca.

— Ce-i nou, Cristofore, întreabă Grecul.

— Reu, chir Iani : atamanul sfătuiește pe pascari să bage samă la socoteli, le spune că D-ta ai obiceiū să'nșeli lumea, că le dai de băut ca să'ncarci socotelele, că iești un grecoteiū parșiv, că iești un...

— Destul, tacă-ți gura, nu ți-am zis să spui toate porcăriile ce rostește poreul de Hahol. Cu un cuvînt, atamanul îmi răzvîrtește oamenii ?

— Da, chirie.

— Bănueam ieu ce-vă. Poți să te duci... Să bagi de samă !

— Bine !

Luntrea porni ; șpionul se cobori'ncet de pe trunchiū și apucă de-a dreptul spre завод....

— Cuhare, ce-i cu mîncarea ? s'aude glasul tînarului pascariū Sofron, care ieră mai mîncăcios și mai leneș di'ntre toți.

— Ehe ! burtoșule, ai flămînzit ? răspunde bătrînul. Mai așteaptă, doar n'a mas o cireadă de boi în pîntecele tău.

— Dar, fără șagă, ce-i cu masa ? De mult a asfințit soarele, zise atamanul, apropiindu-se de focul pe care abiea 'ncepeă să fiearbă un ceaun cu ciorbă de pește.

— Taman, cum bănueam noi, zise cuharul încet lui Spirca așa-i : Cristofor îi șpion. Am urmărit luntrea cu Grecul până la

salciea plecată ; acolo s'a oprit, și Cristofor a ieșit din papură : am auzit tot ce-a spus.

— Bine, trebuie să facem noi ce-vă !

După o jumătate de ceas s'au așezat la masă.

Spirca vorbise cu ceilalți păscari, afară de Greci, despre descoperirea făcută de bucătariu : toți fuseseră de părere să-i dea o învățătură s'o pomenească toată vieța.

— Dar ce s'a făcut Cristofor ? Întrebă Spirca la masă. Ce, nu-i ie foame ? Cătați, poate doarme unde-vă.

Adevărat că pe Grec l'au găsit într'un bordei, unde se făcea că doarme. L'au sculat să meargă la masă.

— Nu mi-i bine, răspundeă iel, n'am poftă de mîncare.

— Se 'ntîmplă cite o dată că nu ți-i foame, zise bucătariul, mai ales cînd iești obosit.

— Ce-i dreptul am obosit dormind, răspuse șpionul.

Ploaiea stătuse. Ieră bine, numai roiurile de țintari începură să bîzîie pe la urechile păscarilor.

— Cui ie rîndul după lemne ? Întrebă Spirca după masă.

— Grecilor, răspuse cuharul.

— Duceți-vă, voi doi... pe Cristofor lăsați-l să nu-l apuce frigurile.

Doi păscari Greci, tot oploșiți de ai lui Milanos, plecafă așa că șpionul fără grija remase numai cu Haholi.

— Acù, băieți, pe lucru, poronci atamanul. Iute !

Vre-o trei păscari apucară pe Grec de mîni și de picioare, într'o clipă'l dezbrăcără pîn la piele ; alții aduseră un butoiș de păcură, doi ținea un sac plin cu puf de gîscă.

Șpionul înțeleșese că-i descoperit și pricepù de ce Spirca trimesese pe ceilalți doi Greci după lemne.

— De-acù adieo, chire Cristofore, gîndeă iel ; mă omoară hoțomanii.

Nu cercă să fugă, știeă doar cu cine aveă a face.

După ce se strinseră toți în jurul lui, Spirca vorbi :

— Ar trebui să te omorim ca pe un cine turbat și tu știi bine

că ți se cade ; dar nici tovarășii miei nici ieu nu vroim să ne mînjim mînele în sîngele unui dobitoc așa de parșiv ca tine. Drept ie băieților ?

— Așă, tocmai, drept ; responderă toți de o dată.

— Dar îngăduie și nu ride ; nu gîndi că nu facem asta de frica lui Milanos. Ai venit de curînd ; nu știi, se vede, plavnea noastră. Te putem ucide ca pe un pui de găină, dar, cum zic, ni-i scîrbă. Avem să-ți facem alt ce-vă, să pomenești și copiilor tăi s'o spui.

Doi pascari cu niște fringhii groase cît degetul împletite 'n două și udate bine cu apă se apropiară și prinseră a-l îmblăți din răsputeri pe spete și pe tot trupul. Grecul di'ntăiu numai scrișnea din dinți, dar după vre-o două-zeci de lovituri începă a zbiera de se resună mlaștina.

— Destul, poronci Spirca. Acù să mi-l faceți frumușel și draguț.

Se apropiară cei cu păcura și unul cu o petecă mare în cîteva minute îl mînji pe Grec de semănă cu Ucigă-l toaca.

— Puțintică albeală acù, poronci Spirca din nou.

Veniră și cei cu puful pe cari-l luau cu pumnul și'l presurau pe trupul nefericitului șpon.

— Dați-i drumul, zise Atamanul.

Lasat slobod, Grecul sări și 'ntr'o clipă ajunse în stof.

— Las' că mă'i pomeni tu, Spirca, strigă iel de departe.

S'auzeă cum foșnaie și trosnește stuful sub picioarele lui.

— Drum bun, respunse Spirca ; mai poftim pe la noi !

Sara aceea o petrecură pascarii foarte veseli : se prăpădeau de ris și numai cei doi Greci nu pricepeau de ce rid Haholii.

* * *

— Fraților, zise Spirca peste cîteva zile după cele întîmplate cu șponul, pregătiți luntrile de plecare : ne ducem la Carterlez : nu trebuie să lasăm să ne fie Grecul datoriu : a-zî... trebuie să ne aștepte.

Au prins să caute de luntri, să le spele; păscarii se mai împodobiră; cei cari aveau haine mai curățele le îmbrăcară, cine nu avea, își legă la gît o basmă roșie.

Soarele nu resărise bine și patru luntri pluteau pe apă; remăsese la zăvod numai cuharul, cînele Ahmetca și dușmana lui cioară.

Păscarii erau veseli. Risete și feliurite glume se auzeau din luntrile cari mergeau aproape una de alta. Mult făcea și demineața: o demineața ca de Maiu, senină, cu aerul curat și recoros.

Și rideau și spuneau acești păscarii veseli din firea lor, veseli și buni la inimă.

Căci sînt buni la inimă și simțitori la durerea altuia acești oameni cari sufăr așa de mult durerea. Păscariul nici o dată nu gîndește cîți bani are'n pungă: îndată ce vede nevoia altuia, vîră mîna'n buzunariu și scoate pentru a-l ajuta; mulțime de bătrîne și calici așteaptă sosirea păscarilor de la păscuit. Mare parte nu-s însurați ori și-au lăsat femeile și copiii cine știe unde, înse cînd zăresc copii, se opresc locului și un păscariu nu poate trece fără să le ridă sau să-i dezmierde. Une ori poți vedea cete de păscarii șezind cu capetele plecate și cu gîndul dus cine știe prin ce locuri: ochii li-s rătăciți, fețele palide, înse, ca ori ce om selbatee, tei nu pot rămănea multă vreme supt inriuirea amintirilor adesea neplăcute; le trebuie o schimbare, o neliniște care să-i miște să-i zguduie și să li șteargă din minte supărăciosul trecut: se due la cîrcime. Aici toate le uită; beau tot, și cămeșa de pe dinșii; sufletul și l'ar bea de l'ar primi cîrcimariul: căci le trebuie o picătură de uitare a suferințelor.

Ajungînd la Caterlez trecură pe lîngă locuința lui Spirca. Din hogoag se vede-a un nor de fum, semn că bătrîna își aștepta fiul.

Spirca sări pe mal spuind celorlalți să se ducă la contuar, că vine și iel numai de cît, dar vrea mai întaiu să-și vadă mama.

Păscarii plecară și Spirca întră 'n casă. Bătrîna stătea lîngă vatră și mîncă. La scîrțitul ușei scăpă lîngura din mîna.

— Ieată-mă și ieu! zise Spirca sărutînd mîna mîne-sa.

— Ștreqariule, te-am așteptat duminica trecută... pe-aici s'aude că ați ucis un om, că l'ați fript, chinuit... tu și păscarii tăi : autoritățile vor să plece.

Spirca ridea.

— Da, l'am chinuit : i-am dat numai vre-o 30 de lovituri de frînghie, ca să prindă la minte ; l'am mînjit cu dohot și l'am presurat cu pene ca să știe toată lumea ce ticălos iese Greul. Altă nemic nu i-am făcut... A scăpat ieften. Dacă vor, poftescă și autoritățile : poate au nevoie de băi sărate.

Spirca se mîniase acuma :

— Mișelul, zicea iel, să'ndrăznească să se plîngă stăpînului... Mamă, mîncăm ? că mă duc : mă așteaptă păscarii și chir Iani.

După masă plecă. Mulțime de păscari așteptau ieșirea lui Milanos.

* * *

Toamna soseă.

Spirca împreună cu cei opt tovarăși își puseseră în gînd să înceapă să păscuească în tovarășie ; cîștigul să-l împartă peste un an. Nime n'avea voie să ieasă din tovarășie mai curînd ; fie-care să lucreze după puterile sale. Spirca și cu unul Nazar erau aleși atamanî, dar nu se bucurau de-o parte mai mare din cîștig, după cum se face de obicei. Bani adunați făceau o sumă destul de bunișoară ; așa că aveau acū mijloace să înființeze un zavod. Luntre aveau două, le mai trebuia patru cari le-au și poroncit la Tulcea. Mare parte din cîrlige le-au platit, pentru altă parte precum și pentru frînghieritul trebuincios au ramas să plătească în rate. Au mai găsit încă 8 flăcăi, păscari foarte dibaci, cari cu dragă inimă și bucurie au părăsit robiea și au intrat ca tovarăși. Părale iei n'au adus cu dînșii ; din potrivă aproape toți erau datori pe la stăpîni, așa că noua tovarășie a trebuit să cheltuească vre-o patru sute de lei ca să-I scoată din robie.

Tovarășii lui Spirca nu prea înțelegeau cum să primească la parte de-o potrivă pe niște oameni, cari nu aduc nici un ban ci numai brațele.

— Măi băieți, zicea Spirca, apoi cum nu puteți voi înțelege că numai dacă i-om primi la parte de o potrivă cu noi, numai așa vor lucra din toate puterile și nu se vor simți că niște năimiți, niște argați.

— Bine, înțelegem că trebuie primiți în parte, înse cu ce drept să fie tot aceeași parte? N'am muncit noi mai mult de cât dinșii până ce-am adunat banii trebuincioși? N'am suferit și frig și foame? Dumnezeu știe cum am pus pară lângă pară pân'am strins ce-vă.

— Aici n'aveți dreptate, răspunde Spirca; au muncit și iei din răputeri; știți bine că, de nu muncești, stăpînul te dă afară așa că nu-i vorba de muncă mai mare sau mai mică. Nu-i așa moș Spiridon? se îndreptă iel cătră cunoscutul fugit din Rusia, Spiridon cel ce fusese seminarist, militariu și multe altele și care cutrierase toată Rusia pentru a găsi dreptate pe lume.

— Așa-i, dragul moșului, răspunde acesta; nici dreptatea n'ar vorbi mai bine. Spune-le înaintea.

— Așa în cât, urmă Spirca, nu-s iei de vină că n'au putut adună ce-vă bani. Noi am fost mai norociți, ieaca pricina.

— Apoi și ieu, nu v'aduc bani, întrerupse Spiridon; de ce mă primiți la parte de-o-potrivă? Ba încă știți: cu mine sînteți în primejdie să vă treziți într'o demineată fără luntre sau altă ce-vă, căci cînd îs bat, nu țin socoteală de nemic.

La vorbele bătrînului începură toți să ridă.

— Pe dumnea-ta, noi te știm, dar pe ceialalți opt...

Și așa mult s'au ciodănit până s'au putut înțelege.

Intr'o zi Spirca scos din rebdare le-a spus o vorbă care a curmat neînțelegerea.

— D'apoi bine, măi băieți, dacă-i așa treaba, atunci ar trebui să cer ieu cea mai mare parte, căci capitalul, ce pun ieu, face de două ori cât al dumnea-voastră. Așa-i sau ba?

— Așa! Au răspuns toți.

— Atunci la ce mai vorbiți?

Trebuie să spuie Grecului că părăsește locul de ataman:

Mai aveaŋ de luat, iel și tovarășii săi, vr'o 200—300 de franci. Grecul simțise ce-vă despre noua tovarășie : de ce se temeă iel ca de foc, de aceea n'a scăpat :

— Afurisitul de Hahol îmi stă 'n drum și pace bună, gîndeă iel. O diavolos, diavolos ! Dar lasă că-ți voiŋ veni ieu de hac, așteaptă tu !

Într'o demineața pe la sfîrșitul lui August, cînd Grecul venise ca să caute zavodul unde ieră Spirca,

— Chirie, vreaŋ să te părăsese... cată-ți ataman în loc.

— Ce lucru ? De ce mă părăsești ? Nu ți-i bine la mine ? Nu ți-am plătit ? Ori se prinde reŋ peștele și-ți pierzi timpul stînd la mine ?

— Ba nu, dar mă fac și ieu singur stăpîn : am găsit cîți-vă ca mine și vom prinde singuri pește ; ne facem zavodul nostru.

Grecul nu respunse nemică. Se gîndeă cît reŋ îi poate face zavodul lui Spirca.

— Știe locurile, afurisitul ! Mi-a smomit toți oamenii de samă, pe urmă răscoală și pe cei ce rămîn. Are să scadă prețul icrelor și al peștelui sărat... Și poate să facă asta, căci de sigur că va prinde mai bine de cît mine.

Se mai gîndeă la vremea cînd venise din Grecia ca matelot pe un vas grecesc ; i s'a strecurat prin minte Grecului ce-a suferit până s'a făcut om bogat și comerciant cunoscut. Piața de la Brăila și Galați știeă bine pe chir Iani Milanos.

— Și așa, vrea să zică, pleci de la mine ?

— Plec.

— Bine, cum vrei.

— Am ce-vă bani de luat, chirie ; ași vrea să ne achităm.

— Acù n'am bani, pe urmă...

— Pe cînd ?

— Cînd voiŋ aveă !

— Cu asta nu mi-ai spus nemica.

— Tocmai așa vreu.

— Vrea să zică, nu-mi plătești nici o dată.

- Nu zic asta : cînd voiŭ aveà.
- Atunci să-mi dai înscris că-mi iești datoriu.
- N'am obiceiŭ să dau înscris.
- Zi mai bine că nu vrei să plătești.
- Remîi ataman și plătesc tot.
- Remîn pînă la sf. Dumitru ; mai mult nu pot.
- Dacă-i așa, poți plecă chiar acù : n'am nevoie de tine.
- Foarte bine, dar banii ce-mi datorești...
- Sfirșește o dată : am zis, cînd voiŭ aveà.
- Remîi sánatos, chir Iani ; munca și sudoarea mea, la care te bucuri, să-ți aducă noroc și fericire.

Cu aceste cuvinte Spirca a încheiat vorba cu stăpînu-su, care, pe lîngă că-l furase toată vremea, cînd cîntărea peștele, cînd prețuea, chiar și la plecarea i-a oprit vr'o 80 franci.

Tot așa au pățit și tovarășii lui Spirca.

Le-a oprit ca la 300 franci.

Se gîndiseră fiăcării c'are să-i fure Grecul, dar la așa prădăciune mîrșavă nu se așteptaseră.

— Acù 'nțelegem noi, ziseră iei, cum și-a făcut Grecul averea.

Să-i mai facă proces nici s'au gîndit bieții oameni : aveau destule pilde că seracul n'are dreptate și au înțeles că Grecul cu banii lui îi poate găsi tot pe dînșii vinovați.

* * *

Toamna ieră călduroasă și pareà că are să ție mult.

— Semn bun, ziceau tovarășii lui Spirca : dacă-i toamna lungă, nu ne trebuie nici haine nici încălțăminte de geabă ; doar vom putea și noi prinde ce-vă să scăpăm din cele datorii.

Imprumutaseră de la un negustoriŭ din Sulina bani ca să albă cu ce cumpără cele trebuincioase. Fiind-că Grecul nu vroise să le plătească, iei începură păseuitul înaintea de Sf. Dimitrie.

Pe la sfirșitul lui Octomvrie, cînd ceialaltă păscari se pregăteau să părăsească lucrul din pricină că noaptea începuse a fi rece și apa de lîngă maluri prindea coajă de ghiată, păscarii noștri nici gîndeau să se dele la odihnă :

— Vom prinde, ziceaŭ ieŭ, pănă ce-a fi de tot frig; lasă ceialalți să se ducă !

Inceputul ieră foarte norocos, dar și așa numitul noroc venea mai adesea din știința ce Spirca avea despre toate locurile pe unde obicinuea peștele să vie.

Și ieraŭ cu toții mulțamiți și cu voce bună.

O dată numai s'a întâmplat o nenorocire care a mahnit pe întreaga tovarășie și a adus mare schimbare'n vieța lui Spirca.

Ieră o demineață senină și frumoasă.

Noaptea pâruse c'are să ploaie sau să ningă : ceriul ieră acoperit cu nouri mari, groși, cu o față plumbuită și frământată de un vînt aspru și rece care bătea din partea Rusiei. Tîrziu sosiți de pe mare și obosiți păsarii grăeau să nu mai plece a doua zi demineață la pascuit ; dar cînd văzură ceriul senin și curat, resăritul rumăn și împînzit de razele roșietece ale soarelui, ce se pregătea să ieasă de după deal, își schimbară hotărîrea.

— Ce ziceți, băieți ? Plecăm ? întrebă Spirca.

— Cum nu, cum nu ! răspuseră cu toții într'un glas și n'r'o clipă se așezară'n luntre și porniră cătră parii cari abiea se zăreau.

Prinseră un moron mare, așa de mare în cît abiea încăpea în luntrea atamanului. Veseli și plini de bucurie, doar priuseseră un pește de cel puțin 300 de franci, păsarii rideau și glumeau.

Păsariul cel tînăr, o dată slugă la Grec, iear acū tovarăș cu Spirca, și poate unul di'ntre cei mai harnici și vrednici păsari, se pregătea să taie sfîrcurile de la coada moronului : ridicase toporul să lovească, dar de-o dată peștele se mișcă și c'o lovitură îngrozitoare izbi pe nenorocitul păsariu, lovindu-l cam peste mijloc. Nazar scăpă toporul, căzū în apă și se acufundă. Așa de iute, așa de pe neașteptate se petrecuseră toate în cît nimeni nu putuse măcar crîeni ce-vă. Numai bătrînul Spiridon, pușintel cam bat, căci tovarășiea îi da porția lui obicinuită de rachiou, zărise locul unde căzuse Nazar. Se ridică ntr'o clipă și se aruncă în apă

cînd ceialalți se dezmeteciră, văzură pe Spiridon suflînd ca o focă, ducînd trupul celui căzut și apropiindu-se de luntre. Tînărul nu da semne de viață și din gură-i curgeau bale roșieteece. Intinseră cu toții lopețile de cari bătrînul se apucă.

Toemai atunci peștele făcî altă săritură și izbi așa de tare pe Spirca în cît acesta căzî lovindu-se de toporul scăpat de Nazar. Moronul se zbătea și sarea. De o dată Spirca se ridică, pași'n-nainte și-i dădî cu toporul în cap. Lovitura fu așa de tare că singur Spirca și pierdî cumpătul și căzî de-asupra peștelui care și murise.

Pe Nazar îl puseseră pe o rogojină și-l acoperiseră cu o mantă. Luntrile o luară iute cătră casă.

Intins lîngă foc și dezbrăcat, Nazar nici acî nu făcea nici o mișcare : abiea, abiea și tragea sufletul ; coastele trebuie să fi fost frînte, căci cînd îl pipăeau, unde fusese lovit, gemea și pe față i se zugrăvea o durere adînea.

Spirca-i ștergea buzele cari hojma se colorau cu o spumă roșietecă ; Spiridon cu oțet și spirt îl frecă pe trup ; alți doi în-calzeau la foc sacii de-l învăleau, doar doar i-or da vâpatea vieței. Nazar gemea acî încet dar tot ieră cu ochii închiși ; resuflă și mai din greu.

— S'a mîntuit, zise Spiridon încet, nu-i nici un chip !

— Nu fi cîoară, zise altul ; nu cobî a reu.

— Mi s'a 'ntîmplat mie să văd în viața mea lovituri date de pești, dar așa groznică lovitură de cînd sînt n'am văzut, urmă încet bătrînul, par'că vorbea cu sine. Bietul Nazar... bun suflet de om... cam limbut, dar bun băiat !

Spirca tăcea, tăcea, adîncit în gînduri.

— Ieată viața omului, urma încet bătrînul, ca floarea cîmpului : a-zî iești, mîne te duci... și-apoi încă să nu bei ! Ba să bei pîn' te-or luă dracii.

Și Spiridon se ridică de lîngă Nazar.

Acesta făcî o mișcare și holbă ochii, niște ochi tulburi și ratăciți, în cari se cetea nedumerirea omului care se simte pe

pragul morței, care nu înțelege ce se petrece cu dînsul și care știe numai că-l doare și că-l doare.

De o dată începù să resufle rāpede, mai rāpede, mai din adînc; căscă gura și un șiroiù de sînge negru mestecat cu spumă izvori di'nt'r'însul. Și încă de vre-o cîte-vā ori mai căscă gura și încă de cîte-vā ori mai sorbi aier și mai vārsă sînge; apoi remase nemîșcat, pāreă că fața i se lungise că ochii se'nnecau în noapte, că vieața-i se'nneacă în haos.

Cînd Spirca-i puse mîna pe frunte, înțelese că Nazar ierā mort.

Și nimeni nu plîngea, dar par'ca toți ierau pierduți: zburase atît de iute și atît de aproape moartea!

Aproape de mal săparā o groapă adîncă, învālirā pe Nazar în mantaua lui, o mantā nouă de postav soldātesc făcută de curînd îi puserā'n cap cușma, mai așezară deasupra lui vre-o doi saci, ca să nu-i cadă țerna pe fața și-l îngropară. Cînd aruncau pămînt de-asupra Spiridon Cizea, „Tatal nostru” și rugăciune mai ținea și iel minte, iear celalalți pāscari cu capetele goale, tăceau și făceau cruce.

Restul zilei îl petrecurā șezînd lîngă foc, la bordeiù, aducîndu-și a minte de sermanul Nazar. Avea o sorā fatā mare și doi frați mai mici de cît dînsul.

A doua zi plouă.

Spirca pornise la Caterlez ca să vestească familiei lui Nazar nenorocirea și să vadă ce putea face pentru cei ce rămăseserā.

A casā ierā numai sora lui Nazar și un frate de-ai lui, un băiețel ca de vre-o cinci ani. Mama lor și a lui Nazar îi lepădase pe tustrei și cu un prunc de țită, plecase, nu știea nime 'ncotrò. Nazar ținea vieața fraților și a surorii.

Spirca se apropiē de casā, o casā micuță, numai cu o odaie: de afarā dādeai în casā de-a dreptul. Cînd întrā iel, fata ședea pe o laiță și cosea iear băiețelul cu o bucatā de pîne'n minā se jucā necājînd un purcel care umblā să apuce pînea.

— Buna ziua.

— Mulțămim, response fata, luându-și ochii de pe lucru și uitându-se la Spirca.

Știeă doar cine-i, dar n'aveă cunoștință cu dînsul : Spirca treceă în tinerimea din Caterlez drept om selbatec. Iel sta lîngă ușă și'mvirtea căciula'n mîni.

Sedeți, îl pofti fata, ștergînd cu șorțul o laviță de lîngă fereastă.

Spirca se așeză. Amîndoi tăceau. Băiatul lăsase jocul cu purcelul și holbă ochii la noul sosit.

— Am venit, începù acesta, ca să-ți spui... ce-vă.

Și se scărpină în cap.

— Unde-i frate-tău celălalt? întrebă iel.

— Care? Nazar sau Alexandru? că am doi.

— Alexandru, response Spirca gîndind că de ar fi un bărbat de față mai ușor i-ar fi venit să spuie.

Iear fata se gîndeă ce vrea Spirca să spuie de se 'nceurcă'n vorbă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Intr'un sfîrșit Spirca și luă inima'n dinți și se hotări să spuie: se uită la fată cam într'o parte și începù.

— Se'nțelege ie foarte greu... dar, dă, ce vrei! O întîmplare ne măi pomenită... ne așteptată.

Tacù și se uită ținta'n ochii fetei care așteptă.

— Zie, cu totul ne așteptată întîmplare....

Și scoase din buzunariul minteanului o basmă ca să se șteargă pe obraz : asudase.

— Ce mă muncești? Spune s'a'ntîmplat, zise Varvara... ce-vă lui Nazar?!

Se făcuse galbănă ca de ceară : de pe față se vedeă că așteaptă o nenorocire.

— Da, ie așa, tocmăi așa cum spusei : Nazar a murit, l'am îngropat ieri, l'a lovit moronul cu coada în cît i-a rupt coastele toate și i-a sfărmat pieptul... măi bine c'a murit, nu puteă fi tea-făr cît hăul, de măi trăeă.

Spirca vorbeă încet rar, cu glas moale, aproape jalnic ;

fata nu făcù nici nici un semn de mîerare și prinse a plînge încet, înnađușit, acoperindu-și fața cu mînele :

— Sermanul Nazar, ce moarte ! ucis de un pește... și așa de tînăr... Ce am să fac de-acuma iețu, seraca'n de mine ? Pe mine cui m'ai lăsat ? Mama ne-a lepădat, acú și tu ne-ai părăsit ! Doamne, doamne, milostivule, cum n'ai milă de noi păcătoșii !

Spirca nu cercă s'o mîngîie : ce ieră să-i zică la așa durere ?

Cită-vă vreme trecù : Spirca ședeà tot lîngă fereastă și Varvara tot se bocea. Băiețelul stateà lîngă dînsa și o tot apuca de fustă :

— Ce plîngi, Varvar'o ? ți-i foame ? nu plînge : na pine ?

Iel plîngeà numai de foame.

Spirca se ridică.

— Remii sănatoasă, rostii iel ; să trimeți pe frate-tău la mine : sînt niște lucruri de-ale lui Nazar.

— Mergi sănătos, respunse Varvara sculîndu-se și iea, bogdaproste că ai fost bun de ai venit pîn'la noi.

Spirca ieși.

Afară amurgise ; plouă ca prin sită ; dar ieră cald ca'ntr'o zi de vară.

— Bieata fată, cum mai plîngeà, se gîndeà pascariul, cu frate său i s'au dus toate : ce are să facă iea fără Nazar ?

A casă mă-sa-l așteptă.

— Ce mai veste, Spire'o ?

— Știi despre Nazar ?

— Mi-aũ spus băieții tăi. Ai fost pe la Varvara ?

— Am fost ; a plîns sermana !

— Ce-i și vieța omului !

Cînd stăteau la masă veni și Alexandru, fratele Varvarei să ieie lucrurile.

— Buna masă.

— Poftim la dînsa.

— Mulțămim e'am stat.

— Iea șezi ici atunci.

Și Alexandru se așeză lângă masă.

— Cum mai merge lucrul, Alexandre? întrebă mama lui Spirca.

— A mers bine pân'acù... Stăpînu-mieu a murit, lucrul a ramas pe mînele celui tînăr și merge anapoda de tot. Toată ziua bombănește, bate băieții, nime nu-i poate'ntră în voie: ba că-i lucrăm reu, ba că-i puțin; trebuie să găsească tot-de-a-una ce-vă. Gîndesc să-l părăsesc. Cine dracul să mai steie cu dînsul?

Alexandru se făcuse roș, mare, nalt, cu niște spete largi și mîni groase de părea mult mai bătrîn de cum ieră. De patru ani întrase ucenie la un luntraș grec și anul acesta i se'mplineaîndoeala.

Spirca se gîndi atunci că n'ar fi reu să-l primească'n locul lui Nazar.

— Iea să-ți spun ce-vă, zise iel cătră Alexandru; dacă vrei măcar că nu știi așa bine, întră'n tovarășia noastră.

— Mulțămim, răspuse baiatul, primesc din toată inima; asta-mi place și mie; mă fac pascariu și cînd se strică vre-o luntre, o cîrpesc îndată, că doar n'am lucrat de geaba patru ani.

— Atunci vină mîni demineața sa mergem la *zavod*.

— Bine.

După masă mai stătù Alexandru cît-vă timp apoi ieși luînd lucrurile remase de la Nazar.

Intr'un tîrziu Spirca zise mîni-sa:

— Mamă, tot iești bătrîna și slabă; n'ar fi bine să vă înțelegeți cu Varvara să șadă cu dumnea-ta cîta vreme ieu n'oiu fi acasă?

Mă-sa nu răspuse.

— Faci și un bine Varvarei, urmă Spirca și dumitale'ți a-ducii ușurare. Cînd nu-s ieu acasă nici n'ai cu cine te luă.

Bătrîna mai gîndi ce mai gîndi, apoi răspuse:

— Bine, Spirc'o, bine: mîne, după ce-î plecà tu, mă duc și-i spun numai să vrei că și ieu îs bucuroasă de tovarăș.

Nu se făcuse bine ziua cînd bocăni cine-vă la ușa casei lui Spirca. Ieră Alexandru.

— Ti, da harnic mai iești, zise bătrîna ; nici găinele nu s'au sculat.

— Apoi Varvara m'a sculat, response făcăul.

— Bine, bine, zise Spirca ; mai bine mai de vreme de cît prea tîrziu.

— Ei, mîncăți și plecați : luntrea așteaptă.

Peste o jumătate de ceas, obicinuita zamă de pește (uha) umplea întreaga odaie de aburi.

— Remii sănătoasă, mamă, zise Spirca după ce mîncă, apoi ieși împreună cu Alexandru.

Până la *zavodul tovarășiei* ieră cam depărțisor și mai bătea și un vînt din față, așa că Spirca la cîrmă și alți patru la vîsle abieă puteau merge înaintea. Pe la o amiează ajunseră.

— V'am adus alt tovarăș în locul lui Nazar, zise Spirca sărind pe mal ; iacătă-l'ii fratele lui : Alexandru.

— Apoi bine, respunseră unii.

Iear alții :

— Ie cam tînăr, dar va crește.

* * *

Încă de cu sară Spirca se sfătuiase cu Alexandru să plece la Caterlez. Plavniea înghețase bocnă așa că tinerii puteau să meargă de a dreptul a casă. Dez demineată amîndoi plecară și spre amiează fură în săt.

Tare se bătea lui Spirca inima ; par'că nu-i ajungea aterul de resuflat.

Ieră duminecă. Caterlezenii îmbrăcați mai curat umblău pe uliță ducîndu-se cari a casă, cari la cîrcimă. Păscarii noștrii treceau răpede și dădeau bună ziua prietenilor ce 'ntîlneau.

Alexandru, vesel că ieră să-și vadă sora și tratele, ridea și sugueia ; Spirca tăcea mulcum și de mult nu mai respondea nemic tovarășului său.

— Dar ce te-a mușcat, Spiridon Corneici ? Ai ris tot dru-

mul și acū na ți-o bună, nici un cuvînt... mai de hai de cît un pește... Ce să fie mă rog? Nu iești bucuros că vii a casă?

Spirca nu response nici de astă dată și numai îndesi pașii.

— Apoi ieū mă duc spre casă, zise Alexandru; mergi sănătos... vin și ieū mai pe urmă.

— Hai pe la noi întăiū, response acū Spirca, și pe urmă te'î duce a casă, de-a mai fi nevoie.

— Cum adecătelea: „de-a mai fi nevoie“?

Las' îi vedeă.

— Tronc Maric'o, te-am înțeleș, n'am ce zice.

Dar cu tot neînțeleșul tot mergeă după Spirca.

Din hogeag ieșeă fum; di'naintea casei omătul măturat și strins la o parte aretă că o mînă mai voinică de cît a babei purtase lopata.

Spirca văzū, înțeleșe și de o dată se'nșenină.

— Auzi, mă rog, mama Catrina; mai de hai de cît un voinic a mănuit lopata! Spuneă Alexandru rizînd.

Întrară în casă. Focul ardeă vesel în cuptoriū; lîngă vatră bătrîna adună niște aluat și Varvara întindeă plăcinte pe masă.

— Nu ți-am spus, mamă Catrină, că a-zi trebuie să ne pice oaspeți, zise Varvara veselă; nu de geaba'și spală mîța botul.

Rideă și ieā, rideă și bătrîna, rideă și Alexandru; numai Spirca nu puteă ride.

Bătrîna făcū semn din ochi Varvarei să se uite la dînsul: se vedeă că amîndouă se 'mprieteniseră.

— Dar ce ai puiule, de iești așa botos? întrebă rizînd bătrîna. Iești tare supărat?

— Nici de loc, mamă, ce ți-a venit să grăiești așa?

Se roșise și nu știeă ce să facă și unde să puie căciula. Alexandru luase pe frate-săū în brațe și-l dezmierdă: nu 'ntrebă nimic fiind-că pricepuse ce-vă.

— Pune jos cușma, bătețe, și stăi!... Zeū dacă nu-mi vine a crede că 'n stufăriile celea te-ai selbătăcit cu totul.

Bătrîna luă cuşma din mînele lui Spirca şi-l împinse de umăr să şadă pe o laviţă. Spirca începù să ridă :

— Ce tot dai cu selbătăcitul, mamă, zise iel ; ieû am îngheatat şi tu....

— Se vede, se vede, respunse batrîna dînd ieară-şi cu ochii la Varvara, care se făcù rumănă.

Cu încetul Spirca se dete la brazdă, aşă că în căsuţă ieră acum o bucurie nespusă ; toţi vorbeau şi şuguiău.

La masă bătrîna povesti lui Alexandru cum se făcea de Varvara şi fratele ieî ierau acolò : după ce Spirca plecase, bătrîna stătuse ce-vă pe gînduri, dacă se facă sau ba voie fiului ieî ; pe urmă se dusesese la Varvara, care primi cu dragă inimă ; numai un lucru ieră greu acuma : dacă Spirca şi Alexandru ar vreă cînd-va să mie a casă, ce s'ar face, căci loc n'aveau ?

— Dar aţi adus toate lucrurile, Varvar'o ? întreba Spirca.

— Nu toate, am mai lăsat acolo laviţele, un ciubăr şi mai nişte lucruri pe cari n'avem unde să le punem aici.

— Atunci las' te dormim noi acolò... Cînd va fi nevoie şi-apoi pân' la iearnă om mai vedeă.

Vorbele de pe urma le spuse cam încet şi cu jumătate de inimă, uitîndu-se pe furiş la Varvara.

Sara pe lună doi bărbaţi cu paşi grăbiţi înnaintău spre „Ostrovchi“ (aşă se chieamă locul unde aveă tovărăşiea *zavodul*) ; ierau Spirca şi Alexandru.

De aici încoace în fie-care Duminecă sau zi de serbătoare nu ştiu ce tot zereă pe Spirca să vie la Caterlez, şi-l făcea să se socoată cel mai nefericit om de nu puteă vedeă pe Varvara.

A-zî aşă, mîni aşă, bătrîna înţelese că nora nu-i departe, dar fiind-că Spirca nu-i spunea nemic, într'o duminecă zise iea cam în şagă :

— Ce ţi-ar părea, Varvar'o, la iearnă să remii tot aici ?

Varvara nu respunse, dar se făcù roşie, Spirca înlemni înroşindu-se de asemenea.

Şi drept a grăit bătrîna : Varvara nu s'a mai dus a casă, pentru că înnainte de a da omătul a luat'o Spirca.

Mama Catrina, îmbrăcată 'n rochie nouă și cu'n tulpă mare în cap, veselă ca nică o dată, umblă de la musafir la musafir; tot ierău tovarăși de ai lui Spirca.

Alexandru cu harmonica 'n mină cîntă un cazacioc ne mai pomenit pe la Caterlez.

— Dar de unde, dracul, l'a mai învățat iel? auzeai prin flăcăi.

Alexandru ridea, scoțindu-și dinții afară și făcea niște întorsături cu bietul instrument care, mai mai nu se rupea.

După nuntă bătrîna cu Alexandru și băiețelul se mutară în casa lui Nazar; și numai din cînd în cînd mama soacră dormea la fecioru-su.

* * *

După nuntă au mai păscuit vre-o cîte-vă zile, până ce'ntr'o zi spre sara s'a ridicat un vînt di'nspre partea Rusiei de te aruncă la pămînt.

— Mare lucru să fie de n'a 'nghetă la noapte! zise bătrînul Spiridon.

Și, ce-i dreptul, s'a lăsat un puin de ger de crepau pietrele, iar marea se sleise pe lîngă mal.

Păscarii scosese ră chiar ziua ceea cîrligele din apă și trăsese ră luntrile la o parte la mal: de lucru nu mai ieră până ce nu s'ar fi muiat gerul. Toată marfa strinsă'n vremea păscuitului o vînduseră tovarășii pe loc la niște negustori din Galați și o vînduseră foarte bine așa că nu mai aveau grijă; pe cînd la alți păscari, și mai cu deosebire la Milanos, ieră aproape tot peștele'n hambare.

— Nu ziceam ieu că Haholii dracului or să-mi stea în cale, spunea într'o zi chir Iani contabilului său: trebuie să scad și ieu din prețul icrelor; dar lasă, că doar ieu is Milanos: le-oia veni ieu de hac.

Păscarii noștrii rideau din toată inima cînd auzeau de înjurăturile Grecului.

— Lasă, Chir Iani, zicea Spirca între ai săi, că multă vreme n'ai să ne sudui așa.

Cu paralele strinse de pe iere și pește putură să plătească datoriile, ba să capete încă și o parte din cârlige ; pentru ceeaaltă parte remaseră din nou datori.

— Numai să se dezghețe, punem încă un *zavod* ; lasă să moară Grecoteiul de ciudă, spuneă bătrînul Spiridon pela cafenele, iar Grecul se zvîreolea de ciudă ; dar n'avea ce face.

Și într'o zi cîți-va pascari, între cari ierau și bătrînul Spiridon și Spirca, se duseră chiar la cafeneaua lui Chir Iani care sedită singur, bîndu-și cafeaua, ca după masă.

— Buna ziua, Chirie, ziseră pascarii.

— Vă mulțamesc ; dar ce, Spiridon Corneici, ai fost bolnav ori nu merge bine treaba ? par'că iești cam slab !

— Cu rugăciunile tale, Chirie, ne merge bine lucrul : mai punem încă un *zavod*, luăm tot Caterlezul în tovarășie ; dacă vrei poftim și domniea-tă, însă trebuie să depui zece mii de lei în capăt ; alt-feliu nu te primim.

Bătrînul Spiridon își batea joc de Grec.

De bună samă că tovarășia avea destui bani ca să'nceapă încă un *zavod*, și nu atîția bani cît credit : vre-o doi comercianți din Tulcea le dădeau toate cele trebuincioase, iar tovarășia plăteă puțin cîte puțin.

De pe la zavodurile lui Milanos pascarii începuseră să fugă ; cei ce rămîneau cereau bani și numai vroeau să iete mărci, cum ieră până acum. Dacă Grecul se împotrivea ce-vă, ce-vă, îi spuneau verde'n ochi :

— Te lăsăm, te lăsăm, că doar Spirca nu-i peste nouă mări și nouă țeri !

Numele lui Spirca se pomeneă așa de des pri'ntre pascari că nu ieră copil care să nu fi auzit de dînsul ; pe Grec îl apuca damb্লাua, cînd auzeă numele lui Spirca.

— O, diavolos, scrișnea Chir Iani, afurisitul de Rus... cum mi-a stat în cale ! Până la dînsul, îmi mergeau toate bine ; acum nici pește nu se prinde, cum se prindeă o dată.

Dar cînd auzi încă de un *zavod* !

— Nu mai pot, nu mai pot, zicea Milanos către contabil, rupîndu-și gulerul cămeșei; mă'n nec... ai auzit? Haholiu pun încă un zavod... și-or să-l puie! De ce nu? Toți pascarii cei mai buni se string la dînșii, cu cine prindem noi pește? Ce-i de făcut, ce-i de făcut?

A pus capul pe masă strîngîndu-și pumnii la ceafă și se gîndea.

Remase ast-feliu mai bine de un ceas.

Cînd se ridică, fața îi ieră veselă: pareă că apucase pe dumnezeu de-un picior.

La primăvară, cînd începură pascuitul, tovarășia așeză, taman cum spusese bătrînul Spiridon, al treilea zavod.

Tustrele ierau aproape unul de altul. Locurile alese de Spirca ierau cele mai bune de pe acolo.

— Ce dracul faceți voi, că vă vine peștele puzderie? Par' că-i vrăjit! ziceau pascarii lui Chir Iani către tovarășii lui Spirca.

— Nu numai peștele, dar și noi sîntem vrăjiți, răspundeau aceștia; unde ne ducem noi, vine și norocul; poate că'n spre toamnă punem al patrulea zavod.

— Adevărat că vă merge de minune: în așa timp scurt, trei zavoduri și din ce? Aproape din nemica!

— Cum din nemica? Iaca vorbă! O gloată de oameni n'au muncit de s'aū rupt în coș? Par'că voi, cînd vă plătește Grecul cu mărci, lucrați așa cum lucrăm noi, zi și noapte, în căldură și'n ger... noi muncim, bre, pentru noi, de aceea ne trage inima la lucru... Noroc, noroc, dar pe lîngă noroc mai ieste și ce-vă, care la voi nu-i.

— Faceți al patrulea zavod că venim și noi cu toții să'ntrăm în tovarășie.

— Poftiți, vă primim, numai să ne meargă bine vara asta.

Tovarășia prindea în trei zăvoduri atîta pește cît Chir Iani în șapte. Ca să-l facă pe Grec să păgubească, au scăzut prețul la pește, cleiū și icre; au deprins pe negustori să vie la dînșii, să nu se mai ducă ieși pe la Galați ori Brăila să pieardă vremea;

vindeau pe loc și puneau fără multă vorbă paralele'n buzunariu, pe cînd Grecul, după obicei, trimetea și acum marfa; dar, în loc să cîștige, pierdea neputînd lua prețul cel vechiu făcut de dînsul înaintea de tovărășie.

— Are să se spînzure, spurcatul de Grec de ciudă, grăea Spirca păscașilor; să mai punem două trei zavoduri și se duce dracului: nu mai găsește oameni la lucru.

— Poate c'a aduce Greci!

— De unde? Grecii nu pot lucra aici! are să se ducă dracului și numai atunci vor scăpa Caterlezenii din robie.

Tovarășii se bucurau și lucrau cît șapte.

Marfa ieră așa de multă în cît fu nevoie să facă o magazie unde s'o stringă până la venirea negustorilor.

* * *

Intr'o Duminecă noaptea cătră ziuă tinerii dormeau duși. A doua zi în zori Spirca trebuia să plece la zavoduri și bătrîna venise de cu sară ca să se'nțeleagă ce-i de făcut cu băiețelul și, fiind-că'nțarziase, rămăsese să doarmă acolò.

Pe la cîntatul di'ntăiu al cucoșilor bătù cine-và la ușă.

— Cine-i acolò? întrebă Spirca.

— Ieu Chirie Spirca, ieu Anton cafegiul.

— Ce-ți trebuie?

— Am treabă: te poștește'un prieten al Dumi-tale să vii până la cafenea; zice că are să-ți spuie ce-và; mai zice c'ar veni el la Dumnea-tà dar nu se cade așa de tîrziu și pe urmă tot noaptea asta pleacă.

— Cine să fie? întrebă Spirca tare. Cum ie la față, Antoane?

— Cam smolit.

— Nu-l cunoști?

— Nu.

— Poate-i vre-un negustoriu.

De multe ori, în zilele de pe urmă, se întîmplă de veneau negustori chiar noaptea, dar așa de tîrziu nu veniseră până acum.

— Varvar'o, iea dă-mi pălăria, zise Spirca îmbrăcându-se.

— Nu te mai duce, Spiridon ; zeu nu te duce... dacă are nevoie, nu poate să aștepte ori să vie la noi ?

— Lasă omul să se ducă, grăi bătrîna ; poate-i vreun cîștig. Du-te, du-te, Spirc'o, numai să nu stai la cafele.

— Așă ? la cafele ? la cafele noaptea ? respunse Spirca.

Luă pălăria din mînele Varvarei și purcese după Anton.

Cafeneaua nu ieră de parte de casa lui Spirca : într'un minut ajunseră. O lampă ardea și un om cu pălăria pe ochi ședeà la o masă și sorbeà din cafea.

— Ieaca prietenu' dumni-tale, zise cafegiul aretînd spre masă.

Spirca se apropiè de oaspe.

— Mă cunoști, Spirc'o ? întrebă iel

Spirca se uită la dînsul.

— Cum nu, vechiū prieten, respunse iel rizind ; ne-am despărțit cam supărați, dar socot că s'a uitat.

Spirca 'și netezeà mustețile. Vechiul prieten ieră Grecul șpion, bătut și gonit de păsări.

— Adevărat că s'a uitat, dar chirie Spirache, mă găsesse într'o nevoie nespusă : la chir Iani m'am rugat să mă ajute, dar n'a vrut. De cînd... știi.. cu întîmplarea ceea, n'am putut căpătà nici un loc ; mai n'am murit de foame. Acù vreū să mă duc înapoi în Grechêea și am venit la dumnea-tă să mă ajuți, căci cu drept cuvînt de la dumnea-ta 'mi vin toate nenorocirile.

— Bucuros, respunse Spirca, bucuros, cu mare plăcere, măcar că nu-i adevărat că de la mine 'ți vin toate nenorocirile ; de te-ai fi purtat cum se cade și acù ai fi cu noi, cum sînt și alții... Dar, în sfîrșit, cine mai ține minte de istoriile vechi !

Spirca virî mîna 'n sin, unde aveà obiceiū de ținea punga, pe care o scoase și-o dezlegă.

Grecul scoase mîna dreaptă din sin și din toată puterea lovi pe Spirca drept în git cu un cuțit.

Fără nici o vorbă Spirca făcè un pas înnainte și căzù la pămînt.

Greul răpede viri cuțitul în tureasca ciubotei și deschizînd ușa, o luă la goană spre imașul satului, unde pășteau niște cai.

— Ajutorii ! Săriți oameni buni, strigă Anton cafegiul. Omor ! S'a făcut un omor !

Și răcneă cît îl ținea gura.

Oamenii care nu dormeau și cei de prin cafenele, de prin cîrciume săriră și'ntr'o clipă alergară la Anton.

— Cr-i ? ce-i ? întrebă lumea spăriată.

— Foc ? unde-i foc ? Cine arde ?

— S'aude de un omor !

— Omor ? unde ?

— La cafeneaua lui Anton !

Intr'o clipă o mulțime de bărbați, femei, copiii încunjurau cafeneaua, nime nu'ndrăzneă să intre, toți ierău cuprinși de frică. Jos la pămînt Spirca suflă încă : un lac mare de sînge ieră împrejurul lui.

— Primariul ! faceți loc primariului !

Primariul intră somnoros și abieă îmerăcat.

— Spirca, dragă Spirca, răcni de o dată iel ; ieată unde ți-a fost moartea.

Și se aruncă 'nnainte, îl ridică, îl luă în brațe și-l puse pe o lăiță.

Primariul Miron ieră unul din cei mai buni prieteni ai lui Spirca. Spirca-l scăpase din ghiarele Grecului.

— Antoane, răcni iel la cafegiu ; cine l'a lovit ?

— Nu știu cum îl chieamă, dar ieră omul cela, pe care l'ai văzut și dumnea-tă Joiea trecută bînd singur la o masă.

— Îl c'nose ! fostul pascariu, bătut și dat afară că ieră șpion.

După mine, băieți ; trebuie să fie la cai : alt-feliu nu puteă scăpă.

Vre-o două zeci de oameni cu felinarele aprinse se luară la goană spre cai ; fugeau cu capetele goale și alergau așa că mulți din iei cădeau pe jos neputînd merge mai departe, la urmă remăsese numai primariul cu vre-o patru oameni.

Caii spăriați de oameni o croiră la fugă ; numai unul se zmuncea zădarnic fiind-că-l ținea cine-vă ; calul ieră în fiere și ucigașul care-l apucase din întâmplare, se sileă să-i strice lăcata c'o piatră.

— Ce faci ? întrebă primariul.

— Nemică.

— Se zice că ai rănit pe Spirca ; de ce vrei să fugi ? trebule să facem cercetare ; știu ca nu'l puteai suferi, dar în sfârșit...

— Spirca-i rînit ?

— Numai rînit ! zice să nu'ți facem nemica.

Ucigașul își pierdù cumpătul ; atunci primariul se aruncă pe dînsul și-i apucă amîndouă mînile ; ceialalți patru'l apucară de la spate și-l trintiră jos.

— I-am arătat ieș încaltea păcură și puf, zicea Greul către primariu, nu mă tem de pușcărie : are cine mă scoate și din iead.

Cine ieră aceala Caterlezenii nu știu nici a-zi.

Spirca mai trăi încă vre-o două ceasuri și dus a casă muri pe mînele Varvarei și ale bătrînei.

ST. BESARABEANU

CÎNTECE ȘI OBICEIURI LA NUNȚI

Studii despre origina familiei

de

Paul Lafargue

(sfârșit).

VI.

Acuma se știe, ca înainte de familia patriarcală, care în țările civilizate a ajuns la cea de pe urmă fază de dezvoltare, a fost altă formă de familie : capul familiei ieră mama, nu tatăl ; copiii moșteneau de la dînsa numele și averea. Femeea nu părăsea casa sa și neamul ca să urmeze pe bărbat. Di'mpotrivă bărbatul venea la dînsa ca oaspe și dacă nu mai plăcea ori dacă nu îndeplinea îndatoririle cerute pentru ținerea gospodăriei, femeea putea să-l îndepărteze, să nu-l mai primească ¹⁾. În familia patriarhală rolurile s'au schimbat, soția merge la casa bărbatului ; din stăpîină în casa sa, a ajuns slujnica soțului și a părinților lui. Asemenea revoluție în starea socială a femeii n'a putut să se îndeplinească de o dată și fără greutate.

Bărbatul nu putea să iee pe femeie de la familia iei fără să dea vre o despăgubire pentru pierderea ce căsună. Trebuie să-și cumpere femeie. Îndată ce s'a înrădăcinat acest obicei, fetele au ajuns *mărfuri*, prin vînzarea cărora se putea face avere.

¹⁾. Astă formă de familie a fost descrisă pe larg în „*Neue Zeit*“, 1886 pag. 241 etc. și în „*Nouvelle Revue*“. Cetitorii noștri au văzut-o tradusă în „*Contemporanul*“ an. V sem. I sub numele de „*Matriarcatul*“ pag. 122 și 266. Tot în „*Contemporanul*“ înse în an. IV (No. 17—24) a fost tradusă cartea lui Engels „*Origina proprietății private, a statului și a familiei*“.

În Iliada fetelor le zice *alphesiboioi*, aducătoare de boi (Ilias, XVIII, 593). Le dădeau în schimb pe boi ¹⁾.

Une ori femeea ajunge chiar unitate monetară : în Afganistan se rescumpără un omor dînd două-spre-zece femei tinere ; pierderea unei mini, a unei urechi, a nasului se plăteă cu șese femei ; dacă rupeă cine-vă altuia un dinte, trebuia să-i dea ca despăgubire trei femei ; pentru o rană la frunte, numai una.

Nu răpeau femeea, cum spune Mac Lemau, ci o cumpărau. De aice nu urmează că nu-și făceau gustul furînd de la triburile dușmane femeii după cum răpeau și alte celea : vite, arme, etc. Femeile prinse în război le împărțeau ca ori ce altă pradă, și adesea dădeau mai întâiu o femeie ca să petreacă oarda întreagă cu dînsa și numai după aceasta o lăsau în stăpînirea unuia singur. Voinicii capătau ast-feliu roabe, țitori, dar nu femei legiuite.

Obiceiul de a cumpără femeii îl aflăm și a-zi la popoarele selbetece și barbare, trecute din faza matriarcatului ; toate popoarele l'au avut în vremea unei faze a dezvoltării lor, dacă astă-zi au ajuns la dînsii domnitoare familia patriarhală. Dacă legile lui Manu oprese cumpărarea de fete și îndeamnă să se întrebuinteze prețul pentru a înzestră pe mireasă, asta dovedește numai cît de nouă ieste redactarea acestor legi și că până atunci ieră la Indieni obiceiul de a cumpără femeea legiuită ²⁾.

Legea Israelitilor cunoaște acest feliu de a căpătă femeie. (Cartea a doua a lui Moise, 21, 7 și 9). Femeea cumpărată nu avea

2). Inzii din vremea eroică numeau o cerimonie prin care incepeau nunta *Gôdâna* (de la Gô, vită albă). La dînsii vindeau fetele pe vaci. În cartea întâiea a Ramayanei (epopee indieană) regele *Gianaca* își lozodește fata cu feciorul regelui *Dasaratha*, cu *Rama*, și-l îndeamnă pe acesta să îndeplinească norocitoarea ceremonie *Gôdâna*, Rama împarte un număr fabulos de vaci la Brahmani.

Mahé de la Bourdonnais serie : „Bărbații din triburile selbetece din Tonkin se insoară tîrziu, pe la două-zeci și cinci de ani ; căci pentru a luă femeie trebuie să plătească o sumă destul de mare părinților miresei, la nobili cel puțin trei patru mii de franci, sumă mare în asemenea țeri. *Revue scientifique*. 24 Iuli 1886.

3). Cărțile sfinte ale lui Manu, după unii orientaliști, sînt alcătuite în veacul al patrulea înainte de Hristos. Alții pun timpul scrierei lor mult mai în vechime, prin veacul al XII-lea înn. de Hristos. H. S. Mayne, *Dissertations on early law and customs*. 1883 Ch. I.

dreptul robilor Evrei, adică nu putea scăpa de sub stăpînirea bărbatului la șese ani după cumpăratură. Legea o privea ca avere mișcătoare a familiei; dacă murea bărbatul, se căsătorea cu dînsa unul din cumnați, cum se vede din istoria lui Iuda și a Tamarei și din cartea a 5-a a lui Moise (25, 5--10). Aceste amintiri biblice ar fi trebuit să oprească pe Spanioli de a se prea minuna de obiceiul Indienilor din Mexico, aceștia își cumpărau femei și chiar după moartea soțului nu le lăsau să se întoarne la părinții lor, ci pe văduvă o luă în căsătorie fratele mortului sau, în lipsa de frate, cel mai aproape din neamurile soțului ¹⁾.

La unele triburi din California nordică le vindeau pe femei, cel puțin în parte, pe credit. Dar acest felia de credit ieră mult mai neplăcut pentru cumpărătoriu de cît cumpăratul cu plata pe șin; femeea stătea în familia sa, și bărbatul, numai pe jumătate însurat, trebuia să slujească familiei femeii până la plata deplină a pretului cu care se tocmiseră ²⁾. La unele triburi din nația Mayașilor, cari locuiesc în peninsula Yucatan, soțul slujește la so-cru-su patru până la cinci ani, și apoi capătă fata de soție ³⁾. Ca obiceiul a fost și la Evrei într'o vreme, se vede de pe povestirea despre Iacob, care a slujit patru-spre-zece ani pe Laban, pentru Liea și Rachela. Blasse a publicat două fragmente de cîntece gascone din cari urmează, că asemenea obiceiul a fost odinioară și în Franția sudică ⁴⁾.

Dar pe cîta vreme obiceiurile familiei patriarhale nu se înrădăcinaseră încă de ajuns, și deci femeea nu ieră cu totul supusă

¹⁾. Ximenes, *Historias de los Indios de Guatemala*. pag. 207. Obiceiul de a cumpăra femei, tăierea împrejur și altele au făcut pe unii creștini și apărători ai unității neamului omenesc să admită că Aztechi vor fi fost urmașii unui trib de Israeliti.

²⁾. Bancroft, O. I, 350.

³⁾. Bancroft, O. II, 660.

⁴⁾. Un fragment zice: „Culo jos lîngă apă iese o casă bogată; meșterul ce a lucrat'o n'a cerut bani. Stăpînul avea numai o fată, pe aceasta o ceru drept plată, după ce i-a dat'o s'a dus cu dînsa de-acolo“.

Celălalt fragment vorbește despre zidirea orașul Casteljaloux în departamentul Lot et Garonne.

„Zidarini, care l'a zidit, n'a cerut bani, iese acolo o fată frumoasă, pe dînsa o cere drept plată“.

puterei capului familiei, nu ieră destul ca mirele să mulțamească pe părintele fetei prin daruri ori slujbă; trebuie să mai capete și învoirea miresei. La Indienii Pueblos din Mexico făcăul dădea mai întâiu în mîna tatălui fetei prețul convenit; apoi făcea curte venind în fie-care zi înaintea locuinței cîntînd din fluier. Dacă nu se areta fata, ieră dovadă că nu vroeste a primi cererea și tatăl ieră datoriū a dă îndăret baniū. Iear dacă ieșea din colibă și venea la făcău, atunci iel o luă și căsătoria se îndeplinea fără alte cerimonii. La Olepași fata fugea de trei ori și se ascundea în pădure; de n'o găsea de două ori, pețitoriul trebuie să se lese de stărut. Ieră greu de aflat o fată care să nu fi vroit a fi găsită ¹⁾.

Acolò unde autoritatea părințască ie mai dezvoltată, părintele vinde fata fără să o mai întrebe de vreă ori ba. Dacă se împotrivesțe și nu vreă să meargă cu cumpărătoriul, pețitoriul o ciomăgește zdravăn și o duce cu de a sila, cum ar face cine-vă cu o vită îndăretnică vîndută la vre-un iearmaroc. Simbolul rîpirea, care joacă așa de mare rol în obiceiurile de la nunți, arată lămurit că trebuieau pricinī puternice pentru a face pe fată să-și părăsască familia și să plece cu bărbatul. În India, la Roma și în alte țeri despărțeau părul miresei, îi alegeau cărare, cu vîrfurile lancei (hasta coelibaris); astă ceremonie ne amintește vremea cînd pentru a-și putea aduce femeea a casă, bărbatul trebuie mai întâiu s'o ametească lovind'o în cap, cum fac și a-zī unele popoare selbatece.

La începutul familiei patriarhale tatăl avea numai slabă aplecare cătră copii; jertfa cerută de la Avraam, jertfirea lui Isaac, nu ieră așa de grozavă pe cît ni se pare. Patriarhii Romanilor și ai altor popoare își vindeau și omorau copiii fără mare muștrare de euget.

Tatăl, o dată ce primea prețul, lasă pe ginere să-și iea mireasa, cum va ști mai bine și mai ușor, cu binele ori cu reul; iel îi vinde o marfă, dar nu se îndatoră a i-o duce a casă. Cu

¹⁾ J. Favrer, Primitive manners and customs 1879.

ce greutăți avea de luptat ginerele la începutul dezvoltării familiei patriarhale, ne arată obiceiurile *Camciadalilor*. De obicei flăcăul își caută femeie în satul vecin; după ce află o fată, după gustul său, se învoiește cu tatăl ei, tocmindu-se hargat pe cîți-va ani. După sfîrșitul slujbei are voie să-și ia fată. Dar nu-i lucru așa de ușor, cum ar putea crede cine-va. Mumele și toate femeile bătrîne din sat alcătuiesc în jurul fetei o gardă însuflătoare de respect: dorm în odaia ei și n'o pierd din ochi. Îndată ce mirele se încearcă a-și lua mireasa pentru care a slujit, femeile tăbăresc pe dînsul, îl zgîrie, mușcă, pumnese, izbesc cu picioarele până ce lasă mireasă din mină. Adesea trebuie să aștepte cite doi ani până ce află prilej potrivit și-și poate lua mireasa. Un călătoriu povestește, că a văzut un flăcău, care chiar după șapte ani tot nu izbutise să-și ia femeia; și că nu stătuse cu mînele'n sin, dovedeau rănile ce-i făcuseră babele apărînd mireasa. Tînărul fu nevoit să ceară ajutoriu de la prietenii săi și să poarte război în regulă pentru a-și cuceri nevastă. Și după aceasta trebuie să fie cu ochi'n patru, căci aparătoarele ei i-ar fi rîpit-o la cel di'ntăiu prilej potrivit.

Restif de la Bretonne ne-a descris un joc franțuzesc, care ne înfățișază sub forme plăcute obiceiurile selbatece ale *Camciadalilor*.

„Jocul fecioarei, zice iel are apucături dramatice. Acopăr o fată, care reprezintă pe fecioară (la pucelle), cu pestelcele tuturor celorlalte fete ce ieau parte la joc și cu surtucele băieților, până ce se face un feliu de piramidă. Băieții asediază acest turn și fetele stau împrejur și l apără.

„Cîntă următoarele strofe :

„B. „Drăguța, deschise-s porțile ?“

„F. „Nu, ie se ascunde și plînge“.

„B. „Dați-ne mireasă să facem nuntă“.

„F. „Nu, nu, după ce se va mărită aveți s'o bateți nebunește“.

„Datoria băieților ieste să fure unul după altul toate straietele cu cari ie acoperită fata, fără să-i poată atinge fetele ce-o apără. După ce reușesc, fetele cîntă următoriu cîntec de jale :

„Acu-și o să fie ca un trandafir senturat, ca pe o prună căzută din copac au s'o mînince leneșii. Bieata ființă are să se vestească precum se vestejește dediteii cu cari se boiesc ouale¹⁾).

„Apoi o dădeau băieților. Lăsau loc între fete și băieți ; acolo stătea fata și plîngea cu mâinele împreunate rugîndu-se :

„Oh ! Ma lăsați deci ?—Ma vindeti ?“

„Fetele răspund ;

„Așa ți-i soarta. Trebuie să te duci cu bărbatul. Dar noi te vom plînge un an întreg, că te așteaptă băta!“.

„Iele încep a plînge și una din iele despletește părul fetei. Apoi băieții o incunjură, fata cade în genunchi frîngîndu-și mîinele. Tinerii se simt înduoiașați și-i zic:

„Haide cu noi, o să te păzim mai bine de cît fustele cele de di'ncolo, cari n'au știut să te păzască“.

„Fata se sculă și dădea mîna aceluia din băieți care-i plăcea mai tare. Acesta-i ieră soț. Așa se sfîrșeste jocul și băieții aduc politicos fata la tovarășele iei.

„Acest joc a încetat astăzi aproape cu totul“.

Ast-feliu se păstrează în cîntecele de la nuntă și în obiceiuri vechi, adevărate enigme pentru istoricii noștri.

* * *

Acuma ne rămîne să aretăm și exemple românești în sprijinul părerii lui Paul Lafargue. La partea de la început unde aveam de adaus ici colcă cîte-un cîntec de ale noastre, am adaus chiar în articolul lui Lafargue ; dar pentru partea din urmă a trebuit să traduc numai zisele autoriului și să las pe la sfîrșite cele ce am de aretat de la noi Romîni.

Firește că pentru a dovedi că Lafargue are dreptate nu-i nevoie de acest adaus, dar ori cum nu strică să aretăm că tot așa se petrec lucrurile și la noi. Prin acest chip teoria ce și-a făcut autoriul, mai ales după cercetarea cîntecelor și obiceiurilor de la

¹⁾ Restif de la Bretonne, Monsieur Nicolas 1791 1.144.

nunți în Franția etc. capătă sprijin, se arată că teoria se potrivește și pentru exemple necunoscute autorului. Pe de altă parte ne închipuim că se va mai recori o leacă șovinismul patrioților noștri de meserie. Și mare nevoie mai iese de asemenea recoreală, de cînd știința oficială vrea cu ori-ce preț să ne dea chemie și fizică națională și de cînd se scriu cărți de istorie par că ar fi romane menite a sluji de petrecere, de alungat gîndurile triste, iar nu cărți menite a face cunoscute sfîntul adevăr. Această boală a atins pînă și oamenii cari prin cunoștințele lor, ar fi parut meniți a scăpa de atingerile boalei, vorbesc de d-l Gr. Tocilescu și de „Istoria Romînilor“, publicată de d-sa și tot de d-sa și de ai d-sale impusă cu de a sila tuturor școalelor din țară! Dar să nu mă abat de la țel. Despre cartea d-lui Tocilescu și despre neadevărurile intenționate publicate în ea sub cuvînt că așa va fi cerînd interesul patriotismului, voiți vorbi altă dată și a nume cît de curînd. Nu zic înse că vre-o una din istoriile înjghebate pînă acuma ie bună, (căci pe toate le întrece în valoare științifică istoria alcătuită de d-l Tocilescu) dar cel puțin nu erau atît de tendențioase și atît de contrare cerințelor pedagogice. Lupta începută odinioară de d-l Maiorescu a fost prea de timpuriu lăsată baltă și cei ce au dat cele d'ntăiu lovituri se vād acuma scriind alături cu cei loviți și din nefericire nu d-nii Ureche ori Hîjdău s'au dat după d-l Maiorescu, ei tocmăi din potrivă.

* * *

Ieată cum descrie *Dim. Cantemir* ¹⁾ obiceiurile la nunți și logodne, în cartea sa *Descriptio Moldaviae* ²⁾.

„După ce am vorbit de caracterul și de obiceiurile Moldove-

¹⁾ Titlul complet al cărții iese *Demetrii Cantemirii principis Moldaviae Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae*. Cartea a fost scrisă pe la 1716.

²⁾ Caput XVIII *De ceremoniis, quas Moldavi in sponsalitiis et nuptiis observant*. (Despre cerimoniile (obiceiurile) ce au Moldovenii la logodne și nunți). Pentru ce traducătorul academie a pus *Despre datinele la încredințări și la ospetie*, rămîne un mister.

nilor, nu va fi neplăcut pentru cetitoriul curios, dacă vom areta pe scurt datinele ce le țin ieii la facerea logodnelor și a nuntelor. Moldovenii își căsătoresc copii la vrîsta la care dau voie canoanele. Totu-și se socoate lucru rușinos pentru o fată să dorească bărbat, și obiceiul țerei a hotărit ca tînărul să-și cete soție, înse nieri o dată părinții fetei, ginere. Dacă vre unui tînăr îi place o fată, trimete pețitorii la părinții aleasei. Pețitorii mai întăiu cearcă pe departe voiea părinților, ca nu cum-vă să pătească rușine, neprimindu-li-se ererea făcută de a dreptul, dară dacă bagă de samă că părinții nu-s protivniciei, mirele adunîndu-și toate rudele merge împreună cu dînșii la casa fetei. Apoi cel mai de frunte din pețitorii, căruia îi zic *staroste*, ține un cuvînt, pe care, fiind că pretutindenea îl spun cam tot într'un felii, îl pun aice: „Mai marii noștri moși și strămoși, îmblînd prin codri după vînat, au aflat țara această în care locuim acuma și cu laptele și mîierea căreia ne hrănim și ne desfatăm. Luîndu-se după pilda acestora prea alesul boierii [cutare] cătînd vînat prin cîmpii, prin păduri și prin munți, a dat de-o ciută (ori de-o căprioară), care fiind rușinoasă și ținînd la cinstea sa, nieri s'o vadă n'a stat ci a fugit și s'a ascuns în culeușurile sale. Noi am luat'o pe urme și urmele ne-au adus la aceste curți; deci trebuie ori să ne dați vînatul ori să ne spuneți încotrò a apucat; căci noi l'am găsit în locuri pustii cu munca și cu sudoarea noastră“. Oratoriul mai adauge de la sine pe lîngă acestea, dacă poate află vre o alegorie sau metaforă. Părinții mai întăiu spun că asemenea vînat n'a întrat în curțile lor și că au rătăcit urmele, poate că se va fi ascuns căprioara unde-va prin vecinătate. Dar pețitorii stăruind să le arete numai de cît vînatul, părinții scot vre o slugă bătrînă, îmbrăcată cu zdremțe uricioase, și întrebă de nu cum-va-i această ciuta pe care o urmăresc. Pețitorii spun că nu și iear nu, căci vînatul lor are păr de aur, ochi de șoim, dinți ca mărgelele înșirați, buze mai rose de cît cireșele, mijloc de leoaică, piept de giscă, gît de lebădă, degete mai netede de cît ceara, față mai strălucită de cît soarele și luna. Părinții tot tăgăduind că ar fi văzut pe la dînșii atare vînat, pețitorii răspund că au

cîni foarte deștepți cari nici o dată nu i-au înșelat, și că astă dată au dat semne foarte vederate că ciuta dorită se ascunde acoloa. În sfîrșit cînd pețitorii amenință cu armele și cu sila, părinții scot fata, împodobită după cum li-i puterea, pe aceasta văzînd'o pețitorii spun pe dată că-i ciuta căutată. Apoi chiamă un popă, sau dacă nu poate veni popa, pe cei mai bătrîni din vecini, de față cu cari logodnicii schimbă inelele. Apoi părinții sărută fata, se face un ospăț pregătit di'nnainte și se hotărește ziua nunței. Iear dacă fac nuntă copii de boierii, nici logodna, nici cununarea beserecească, nu se face fără voiea domnitorului și fără mărturia episcopului.

„Ast-feliu de o parte se ferece să nu se facă nunți oprite de legea beserecească sau de cea mirenească, de alta domnul îngrijește să nu se lege prin înrudire strinsă mai multe neamuri boierești. Iear după ce se hotărește ziua nunței, în luna ce cade înaintea de acea zi se adună după liturghie rudele atît la casa mirelui cît și la a miresei și aduc lăutarii de acolò, cari sînt mai toți Țigani, și în vreme ce aceștia le cîntă pompos din instrumente și din gură, ospătează ce-vă. După ospăț slujnicele și alte femei ce mai sînt în casă cern făina menită pentru nuntă, din astă pricină în popor zic zilei acesteia *ziua cernutului*. Chiar și ospățul nunței, dacă locuințele mirelui și ale miresei sînt în același oraș sau sat, ori nu-s mai depărtate una de alta de cît la cale de trei zile, începe la amîndouă casele din Joița ce vine după Lunia pomenită și ține pînă Sîmbăta. Duminecă se adună toate rudele de sînge și de încuscrire ale mirelui pentru a aduce pe mireasă, și trimet soli înaintea ca să vestească sositul mirelui. Cei adunați la casa miresei întind curse acestor soli, și se silesc a-i prinde înaintea de a fi ajuns la casa lei, iear solii ca să scape neprinși vin cu cei mai luți cai ce pot avea. Iear dacă'i prind, la oamenii de jos îi leagă strins și fără mila, îi pun pe cai îndărept; iear la cei mai nobili îi aduc la casa miresei ca pe niște prinși, sub pază. Cum ajung, îi întreabă ce vreau; lei răspund că-s trimeși să declare războiu, și că oaste destulă ca să iele cetatea sosește pe dată. Du-

pă astea, îi primesc în casă și-i silesc să bea câte-va pahare mari de vin și ast-feliu îl slobozesc împreună cu cîți-va din oaspeții miresei. Aceștia cînd zăresc pe mire venind, lasă pe sol, nu fără muștrări, și fug spre casă; iear tovarășii mirelui dacă'i pot prinde îi leagă fără milă și-l aduc cu sine. În sfîrșit după ce se adună cu toții la casa miresei, se face o alergare de cai pe întrecute și se pune o resplată, la cei de jos o naframă frumos cusută, iear la cei mai bogați, o bucată mai scumpă de postav sau de mătăsa. Mai întăiu merg oameni de arată până unde trebuie să alerge, unul dă semnul alergărei, iear cei ce se cred cu cai buni, le dau pintenii. Îvingătorii primește resplata din mîna miresei, iear calului îi pun o coronă de flori frumos împletită. După vecernie, cît se poate mai cu mare pompă, mirele și mireasă merg la beserecă spre a se cununa. În mijlocul beserecei aștern un covor, pe care mirele stă la dreapta, iear mireasa la stînga. Sub picioarele lor împrăștie la cei bogați galbeni, iear la seraci lei, ca semn că desprețuesc lumea și calcă în picioare mîndria ieii. La spatele lor stau nunul și nuna, ținînd cîte două faclii tot de un feliu și tot una de grele. Preotul cetește rugăciunile cununiei, schimbă de trei ori inelele. În sfîrșit după ce pune mirelui și miresei cununiiile în cap, îi poartă în prejurul mesei ca la horă, iear cîntăreții cîntă *Isaia zoqevu* [Isaiea dăntuește]. În acest timp rudele aruncă bani mărunți, nuci și semînță de hemeiu peste cei din beserecă, aretînd ast-feliu că nu cer de la d-zeu dătătorii de vieață, alta de cît roada la nuci și la hemeiu, iear că bogațiile și toate momemelele lumii le desprețuesc. Apoi preotul iea o bucățică de pine întinsă în miere, semn de dragoste și însoțire veșnică, și le-o dă să guste din iea de cîte trei ori, iear, pentru a face pe nuntași să ridă, îi înșală pe tinerii cîte de trei ori depărtînd bucățica tocmai cînd vreau să muște di'ntr'însa.

„După aste cerimonii, se întoarnă toți, tot cum veniseră, la casa miresei, dar îi acopăr fața cu un hobot roș de matasă subțire prins cu două săgeți, pe cari frații sau rudele fetei, cînd vine vremea să ducă pe mireasă în camera ieii, le azvîrl cu arcu și le înfing

deasupra patului tinerilor soți, în păretele ce vine la capătul patului. Nuntașii petrec bînd pînă la trei ceasuri după miezul nopții; apoi bucătarii pun pe masă un cucos fript cu pene cu tot, iar unul di'n-tr'inșii se vîră sub masă și, cîntînd cucurigu vestește că se face ziua.. După ce dau bacșiș bucătarilor, se scoală toți de la masă, iar mirele ținînd mireasa de mîna stă în mijlocul odăiei. Un scriitoriu ceteste cu glas tare zestrea după foaie, și toată zestrea, care fusese așezată pe un pat ca s'o poată vedea cu toții, o trimet la mire, a casă. După acestea, drujbul miresei, în numele ieii, mulțamește părinților pentru că au făcut'o, hrănit'o și îngrijit'o și le cere binecuvîntarea. Părinții sau ieii înși-și sau prin altul cine-vă îi dau binecuvîntarea și cer de la D-zeu și de la înger pentru amîndoi soții iubire în căsnicie și pat nespurcat, în sfîrșit după ce le dă *păhar de ca'e albă*, îi lasă să plece. Cînd vor să ieasă pe ușă, frații miresei sau în lipsă verii de pe tată ținînd săbiile goale de a curmezișul ușei îi oprese și nu le dau drumul, pînă ce mirele nu le dăruește un cal sau alt dar pregătit din vreme: și mireasa (căci n'are voie să iea cu sine slugă sau slujnică de la casa părințească) însoțită de mama sau de sora mirelui se suie în car și merge după mire. După ce ajung la casa mirelui, după mai multe păhare duc pe mire și pe mireasa în odaiea de culcare. Mirele are mare băgare de samă ca nu cum-vă să aștepte părinții fetei despre dînsa. Căci sînt datori să-și viziteze fata venind cu toate neamurile, această vizită se chiamă *cale premare*, căci din aceasta urmează pentru părinți ori prea multă bucurie ori scîrbă foarte mare și rușine. Căci dacă a fost mireasa fata, nu numai că sînt veseli, dar îi primesc cu cinste și cu ospaț strălucit, și după al doilea rînd de bucate aduc pe o tabla cămeșa fetei cu semnele fecioriei, și toți dau cîte un dar mic. Dar asta se face numai între țerani: la cei mai nobili numai socrii au drept să vadă cămeșa. Dacă fata n'a fost fără prihană, mirele în ziua doua își adună neamurile, le spune că a găsit pe mireasă necurată, găsesc un car foarte prost și înhamă la dînsul pe socri în loc de vite și cu bătai îi silesc să-și ducă a casă fata ca pe o femeie de uliță. Nime n'are voie să împiedece acest lucru nici în

tîrg nici pe drumuri, dacă ar îndrăzni cine-vă să scoată pe părinți, afară de bataie ie pedepsit de judecători ca un călcătoriu al legilor și obiceiurilor țerei. Iear mirele oprește toată zestrea, și dacă a făcut ce-vă cheltueli cu nunta, le scoate prin hotărîre judecătorească de la părinții neluători de samă. Așa își bat joc la țerani, boierii înse au alte mijloace, fiind-că au și chip de a-și păzi mai bine fetele și chiar dacă află că nu-s curate ori pun mijlocitori de îndreaptă această lipsă prin zestre mai mare, prin sate ori bani, sau, dacă ginerele nu se învoiește, își primese fata înapoi și-i dau voie să-și cete altă soție.

În colecțiunea* d-lui *G. Dem. Teodorescu* vedem reproduce *Regulele nunților* publicate la 1872 de d-l Ioan Mîrza de la Huși. Ieată părți din această descriere :

„Încă de Vineri sara poșteau flăcăi și fete la casa mirelui și jucau jumătate de noapte, apoi se alegeau flăcăi cu cai buni și în număr ca de cinci-zeci plecau împreună cu mirele să aducă mireasa, mai lău zecă până la cinci-spre-zecă trasuri cu cai și un car cu patru boi. Asta oaste aveă și un taraf de lăutari. La casa miresei juca de asemenea nunta și într'o casă vecină se pregătea gazda pentru mire. Acesta după ce ajungea la marginea satului din care ieră mireasa, se opră și trimetea înaintea doi călari pe cai buni, acestora le ziceau *Conăcari*. Conăcarii, ajungînd la casa miresei țin un discurs în versuri în cari vorbesc de vînătoare și spun că au venit după fiera a cărei urma au aflat'o. După discurs leagă cine-vă de la casa miresei cîte o năframă frumoasă la friele cailor celor doi conăcari, pe urmă conăcarii însoțiți de un călăuz di'ntre nuntașii miresei se întoarnă la locul unde-i așteaptă mirele cu ai lui și vin cu toții la gazda ce li s'a pregătit, acolo încep a juca din nou. Apoi mirele trimete prin vornicelul său daruri miresei. Apoi cînd bucatele-s gata merge un sol de poștește pe mire cu toată oastea lui la masă. Mirele vine cu nuntașii săi jucînd un danț, în capul căruia merge un flăcău foarte ghibaciū, „vornicelul“. Nuntașii miresei încep și iei un danț, pe care l'întoemese ast-feliū în cît prind toate întrările casei miresei și nu lasă pe mire să în-

tre în casă, căci flăcăii, nuntașii miresei se țin bine înțeleștați de degete ca să nu-i poată despărți. Vornicelul mirelui duce ast-feliu danțul ca să înșele pe nuntașii miresei și să-i depărteze de la ușă și ast-feliu să poată năpădi în casă. Dacă vede că nu izbuteste așa câtă să năvălească pe unde or fi flăcăii mai slabi și decî le va veni mai ușor a le descleștă degetele. De multe ori nu pot izbuti nici așa : atunci *nunul cel mare* trebuie să dea un dar bănesc păzitorilor miresei și numai așa intră în casă cu toții și se începe masa, dar adesea bucatele se recese până ce se hotărăște care danț îi biruitoriu. Pe la jumătatea mesei nuntașii miresei încep a striga pe la ferești : *prapur, prapur* și ast-feliu provoacă pe tovarășii mirelui la luptă de întrecere cu caii. Dacă la acest strigăt provocatoriu nu li se dă răspuns grabnic, apoi apărătorii miresei pun mîna și ascund mantale, șele, ba chiar și cai de-ai tovarășilor mirelui. Această luptă o cer pentru că nu vor să dea degeaba o fată din satul lor, ci ori să fie învinși prin luptă ori de nu să li se dea daruri în bani.

„După masă încarcă zestrea miresei în car și în trăsuri. Două copile cu năframe în mîna apără zestrea stînd în picioare lîngă ladă, lor le zic *euscre*. Lăutarii încep a cînta cîntecul obișnuit la ridicarea zestreii și tovarășii mirelui se răpăd să ia zestrea cu sila, euscrele nu-i lasă, aretîndu-le năframele. După mai multă hărățala ridică zestrea de pe ladă, joacă și chiuie „*hă hăi*” și o așază în car și în trăsuri. Iear cînd vor să scoată lăzile atunci doi din păzitorii miresei stau la ușă, înfing cuțitele cruciș în ușori și nu dau drumul până nu le se plătește o dare bănească. Pe urmă mirele și mireasa își ieau tertăciune de la părinți. Cînd nunta-i gata să plece, nuntașii din sat n'o lasă și cer *prapur*. Se face luptă prin alergare de cai. Nuntașii mirelui pleacă înaintea și ai miresei îi ieau din urmă la fugă ; dacă-i ajung trebuie să-i răsfrîngă îndăret, să-i ia în mijloc ca prinși și, de se împotrivesc, încep a-i măsura cu bicele ce au în mîna, croindu-i pe spate ; dacă nuntașii miresei nu pot ajunge pe ai mirelui, atunci aceștia se întoarnă și-i prind lei pe ai miresei. Biruții trebuie să se răscumpere cu bani,

de la un galbăn în jos. Sîmbătă noaptea nunta ie la casa mirelui și petrec până în ziuă, vorbind despre vitejia cutăruia și despre mișeliea celuialalt. Se împrăștie pe-acasă, dorm cîte vr'un ceas duminică demineăța se adună iear la casa mirelui, fac pregătiri pentru mers la beserecă, la cununie. După ce se întoarnă de la beserecă primesc mirii daruri de la consăteni. Nunta joacă Duminică toată ziua și anume zina flacăi și fete, iear sara gospodari și gospodine de la zece ceasuri până a doua zi. După masă închină păharele și începînd de la nuni cu toții pun daruri de bani. Luni demineăța mesenii se suie pe casa mirelui cu lăutari cu tot și pun masa acolò, pe urmă pornesc prin sat ca ostași, unul are un fedeleș legat la gît și bate în iel ca'n dobă. Luni de cu ziuă porneste prin sat o nevastă tînără, rudă a mirilor, cu un băț de care ie legată o basma roșă, cu un ulcior de vin și cu un lăutariu și pofteste la *uncrop* pe toți cei ce-au fost la masa cea mare; la masa de la uncrop iear se închină păhare și se dau daruri, dar pe jumătate cît la masa cea mare. A doua zi (Marți) benchetuesc sub cuvînt că se dreg și ast-feliu nunta începută Joi sara cu cernutul făinei se sfîrșește Marți sara în ceea septămînă.

Așa spune dl. Mirza, dar nu știm de ce n'a spus d-șă alte lucruri ce se petrec la uncrop și pe cari D. Cantemir le-a descris. A nume la masa de la uncrop se aduce cămeșa miresei într'o sită și se arată nunilor ori la toți nuntașii și de se'ntîmplă că mireasa să nu fi fost fără prihană, apoi, întocmai după cum spune Cantemir, fac tot risul de dînsa și de părinții ei, pe părinți îi pun la jug etc..

În toate acestea obiceiuri de la uncrop vedem redus de tot un obicei rusesc despre care spune „un gentil-homme allemand“ unui prieten al său din Livonia, pe la anul 1769 ¹⁾. Autoriul spune că la Ruși mireasa ieșea numai în cămeșă din odate de culcare și ast-feliu dădea dovadă că a fost înțeleaptă; la noi s'a simplificat, aduc numai cămeșă; acuma și acest obicei se pierde, a ramas nu-

¹⁾. Anecdotes russes Tome I. A. Londres *M D CLXIX*.

mai uncropul. Acuma nu ne închipuim să fie lucru rar de întilnit prin sat pe nevasta ce poștește la uncrop, jucînd și cîntînd :

„U iù, iù și ghini'ni pari
Cî-i nireasa fatî mari“.

În privința soacrelor sîntem tot atît de bogați în anecdote, cîntece, povești etc. ca și alte popoare. Și la noi soacra ie dușmăncă de moarte cu nurorile și une-orî acestea nu se feresc nici de crime pentru a avea liniște de cătră soacră. Într'o poveste publicată de dl. Creangă, „Soacra cu trei nurori“, vedem cum se purtă soacra până ce i-a venit de hac nora cea mai tînără; dar i-a venit de hac omorînd'o în înțelegere cu celelalte : au bătut'o cu capul de pîreți, apoi cea tînără i-a împuns limba cu acul, i-a bătut'o cu piperiu, a trîntit'o jos pe soacră și a călcat'o în picioare și apoi mai moartă au întins'o pe pat și au început a se sfătui despre pînză, pomene, a vorbi despre draci, despre moroi etc.

În privința soacrelor ieste și un cîntec pe care-l găsim foarte asemenea cu cel citat de Lafargue, ie o balada intitulată : „Soacra și nora“ (pag. 623. G. D. Teodorescu). Ie vorba de un voinic, Ghencea, care se'nsură fără voiea mîne-sa. Nu peste mult întră Tătarii în țară și Ghencea pleacă la oaste și pe femeie o lasa în îngrijirea mîne-sa : „Maică, măicuța mea, să-ți fie milă de ie ca de inimioara mea ; cum îi ști să mi-o'ngrijești, cu ce-i bun să mi-o hrănești, cu vin de la Pitești, cu pine de la Ploiești, cu haine din București“ : „Iear soacra pe noră-sa, bine măre c'o'ngrijeă, bine măre c'o hrănea, cu cojițe de mălaiu, uscate de noua ai, cu apșoara ploilor, tot din troaca boiler. Dear p'atît nu se lasă, ei din gur'o tot certă : Fa, căteă de nora mea, spune drept : l'ai descîntat, cu babe l'ai farmecat, orî cu vraje l'ai vrăjit să te ie nedomuit ? Soacra, mare, d'o certă, cu rasteiul o bateă și de mîna mi-o luă, 'n beciu de piatră c'o duceă și cu lăcăt o'ncuă, ca să șază neumblată, nebăută, nemîncată și de vînturi nebăută și de soare nevăzută.

„Trece'mi ziua, trêcu'mi două, trêcu'mi, măre, pân'la nouă : de opt ori tot cîte nouă făcu'mi șapte-zeci și două ! Ședeă roaba la'nchisoare și nora la chinul mare, îngrijită și hrănită cu cojițe etc..

„Ghencea, mare, cînd soseà, de pe murg descălecă, drept la mă-sa se duceà și din gură mi-i ziceà : Maică, măculița mea, unde'mi iese mîndruța, că mi a secat inima de dor, de inimă rea!“.

Ma-să'i răspunde că a fost ciună și că nora i-a murit. Ghencea cere să-i arete măcar mormîntul ca să plîngă pe dînsul ca doar și-ar ogoi durerea; mă-sa îi spune că s'a vărsat ploie mare și a șters mormîntul de nu se mai cunoaște locul. Ghencea cere măcar să-i arete urma mormîntului, mă-sa îi spune că norii de praf au acoperit și urma. Apoi nu-i dă nici cheile de la cămări, zicînd că le țineà nora la dînsa. Cînd înse merge Ghencea la beciul de piatră vede pe bieata femeie închisă acolo și zice :

„De nu mi-ar fi măculiță, ași luà-o de cosiță și, cu biciul într'o mîna, o-ași gonì o septămînă că prea fost a soacra'haină“. Pe urmă o iea pe mă-sa o scoate pe pajiste și aruncă în sus o săgeată, care cade în creștetul mîne-sa și-o omoară. Deci Ghencea s'a lăsat, cum se ziceà în veacul de mijloc, la judecata lui Dumnezeu.

traducere de

JOAN NĂDEJDE.

RESPUNS

Una din chestiile cari în cartea mea cred că nu lasă nemic de dorit din punctul de vedere al expunerii ca și al rigorei științifice iese stabilirea procedurii de aflare a celui mai mare divizor comun ; cu toate acestea a fost găsită că iese neclară și că cuprinde și erori. Așa fiind lucrurile, nu'mi va fi greu de loc a pune în evidență de care parte eroarea a încurcat itele și pentru aceasta voi începe prin a arata modul cum expun această chestie.

Chiar de la început stabilesc următoarele două concluzii parțiale, cărora nu li se reproșează nemic, anume : 1° *toți divizorii comuni a numerelor date (525 și 240 de ex.) sînt divizorii comuni și la cel mai mic dintre ele și restul împărțirii lor (45 în cazul considerat) ; 2° toți divizorii comuni a celui mai mic dintre numerele date și a restului împărțirii lor sînt divizorii comuni a numerelor date.*

După aceea continuu în termenii următori : „Acuma, dacă am presupune că scim că a , b , c sînt *divizorii comuni* a numerilor 525 și 240 și că a' , b' , c' sînt *divizorii comuni* a numerilor 240 și 45, atunci fiind-că, conform părții întâia a demonstrației (concluziei întâia de mai sus, toți divizorii comuni la 525 și 240 sînt divizorii comuni și la 240 și 45, am conchide că divizorii comuni la 240 și 45 vor fi a' , b' , c' , a , b , c ; apoi fiind-că toți divizorii comuni la 240 și 45, conform părții a doua a demonstrației (concluziei a doua de mai sus), sînt divizorii și la 525 și 240 am conchide că divizorii comuni la 525 și 240 vor fi a , b , c , a' , b' , c' .

În un cuvînt, în urma celor demonstrate, vom putea zice că şirul de divizori comuni a celor două numere date ie compus din acelea-şi numere ca şi şirul de divizori comuni între cel mai mic di'ntre iele şi restul împărţirei lor; prin urmare cel mai mare divisor comun între restul împărţirei a două numere unul prin altul şi cel mai mic di'ntre iele va fi cel mai mare divisor comun a celor două numere date.

Aceasta ieste partea acusată de lipsă de claritate şi care se susţine că e eronată.

Intrebarea care se prezintă acuma în mod natural ie următoarea: care ie scopul părţii citate mai sus, faţă cu cele două concluzii parţiale stabilite din capul locului? Nu poate fi, cred, nici o îndoială că sensul acestei părţi spune lămurit că iea a fost destinată a uşurà calea ce conduce la concluzia generală (căutarea celui mai mare divisor comun a două numere date revine la căutarea celui mai mare divisor comun între cel mai mic di'ntre iele şi restul împărţirei lor). In adevăr, prin introducerea divizorilor a, b, c, a', b', c', am căutat să concretizez raţionamentul pasagiului în chestiune, iear prin stilisarea ce i-am dat am căutat să pun faţă în faţă cele două concluzii parţiale de mai sus pentru a se vedea necesitatea stabilirei lor şi modul cum rezultă din iele concluzia generală.

Ieată înse ce se zice despre această parte în discuţie, pentru a se arata că este eronată: „După cele zise de dl. Praja, a, b, c fiind *divisorii* (?) comuni ai numerilor date şi a', b', c' *divisorii* [?] comuni ai celui mai mic di'ntre iele şi restul împărţirei lor, ar urmà că numerele 525, 240 şi 45 au divizorii comuni a, b, c, a', b', c'.!! Nu ie aşà. Ar urmà că divisorii a, b, c sunt egali cu a' b', c' etc“.

Din cele obiectate aici nu ie greu de văzut că criticul meu a fost desorientat prin introducerea articolului i la cuvintele divizori, articol care poate jucà, în fraza în care întră aceste cuvinte un rol analog celui jucat de virgulă în sentinţele Pitiei. In adevăr, în cartea mea zicîndu-se — dacà am presupune că scim că a,

b, c sunt *divisori* comuni a numerilor 525 și 240 și că a', b', c' sunt *divisori* comuni a numerilor 240 și 45 — adecă luându-se cuvintele *divisori* fără articol, ieste evident că aceasta arată că prin a, b, c nu se poate înțelege toți divizorii comuni ai numerilor 525 și 240, ci numai câți-va din iei; asemenea prin a', b', c' se înțelege numai câți-va din divizorii comuni a numerilor 240 și 45, divizori diferiți de cei di'ntăiu și al căror număr poate să fie mai mic sau mai mare de cât al celor di'ntăiu.

Așa dar, în pasagiul în chestiune fiind neconținut în ipoteza că nu consider pe toți divizorii comuni, se mai poate oare deduce concluzia că divizorii di'ntr'un șir sînt egali respectiv cu cei din celalalt șir, admitînd chiar că i-am aranjat după ordinea lor de mărime?

Cred de prisos să mai formulez răspunsul la această chestiune și, atribuind unei scăpări din vedere observația nedreaptă ce mi se face, sper că cele zise vor fi de ajuns pentru clarificarea încurcălei.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

J. Y. PRAJA

CRIMINALIȚ

Introducere, Moștenire, Atavismu, Crime la animale, Caracterle selbateco-criminale la copii.

Frăția, buna înțelegere și blîndeța nu sînt și nu vor fi de cît rodul unei lungi și desăvîrșite evoluții; societatea civilizată, cu spoela-i umanitară, ie încă departe de a le simți, necum de a le practica, de oare-ce morala negustorească de a-zi ie prea îngustă pentru idei morale mai înnalte.

De furișem numai o privire în trecutul omeniei, o groază ne cuprinde gîndindu-ne că sîntem urmași ai unor ființi atît de selbatece, în cari sentimentele bune poate nici licăreau. A se mîncă, a se ucide unii pe alții ieră lucru obișnuit selbatecilor. „Unile sentimente lipsesc cu desăvîrșire popoarelor primitive. In limba. Australienilor, nu sînt cuvinte pentru a traduce, dreptate, păcat, crimă. Aceste popoare nu înțeleg generozitate nici milă nici înduioșare. Răzbunarea ie o datorie pentru iei¹⁾. In adevăr selbatecul ie în stare pentru un omor să ucidă un trib întreg de ar putea, puțin îi pasă că unul ie vinovatul. Pentru selbatec a-și răzbună ie o idee fixă, de ex. unui Australian îi murise femeea de boală; iel hotări că trebuie să ucidă o femeie din alt trib. L'au amenințat că-l vor închide; stătea tăcut, muncit de remușcare, urmărit de ideea că nu-și împlinește datoria; într'o zi se făcù nevăzut. După cît-va timp veni mulțămit, săvîrșise ceea ce numea iel o datorie sfîntă“.

¹⁾. L'Hérédité psychologique par Th. Ribot Paris 1882.

Și dacă uciderea înșilor între ieii ie lucru rar la animale, vom vedea că nu-i tot ast-feliu la om. Antropofagia a durat așa de mult în omenire în cât la multe popoare civilizate se găsească amintiri în religie; de ex. la Evrei jertfa lui Avraam, rescumpărarea celui întâiu născut, tăierea împrejur, etc. la creștini împărtașania.

„Și luind Isus pâine a frint'o zicînd: „Acesta iese trupul meu care pentru voi se frînge spre iertarea păcatelor; și apoi turnînd vin a zis: „acesta iese sîngele meu carele pentru voi se varsă spre iertarea păcatelor“. Aceasta să o faceți întru amintirea mea“.

Așa zice Isus apostolilor la cina cea de taină. Cînd studiezi trecutul omenirei, nu te mai mieri de toate crimele și căderile de a-zî; înaintea acestora numai acela poate rămănea nedumerit care și închipuie pe om opera desăvîrșită a unui creatoriū.

Un trecut mai nemoral decît al speciei omenestii nici că mai iese, și a-zî după atîta amar de vreme de abiea se arată zorile unei vieți mai morale. Omuciderea la unii selbateci a ajuns fapt religios, de ex. copiii sînt datori să-și ucidă părinții bătrini și să-i mînințe. Pe cei bolnavi și neputincioși de obicei îi ucid. Șefii ori regii selbateci ucid în supuși mai fără de milă de cît în vite; pentru gustul de a-și cercă o pușcă ori o sabie ucid ciți-vă oameni. La îngropările șefilor, regilor ori chiar ale rudelor acestora ucid mii și mii de oameni. Dahomei ie vestit prin uciderea nenumărate ce se fac la îngroparea regelui ori a membrilor familiei lui. Regele Zulușilor a ucis 7000 de oameni la moartea maică-sa. Cadavrul reginei a fost îngropat împreună cu opt fete. Pe cei ce nu fuseseră la îngropare i-a ucis; pe toți copiii născuți în anul de doliu i-a omorit.

Moloh al Cartaginejilor, cîte victime n'a înghițit! Fenicienii, Egiptenii, etc. n'au fost mai de treabă. Nu cred că Flaubert în „Salambô“ a exagerat cruzimile Cartaginejilor. Avortul ieră lucru obișnuit la selbateci, de ex. în insulele Formoze, femeile nu trebuie să aibă copii înainte de trei-zeci și șase de ani, sînt preutese anumite cari le fac să pieardă pe cele ce-s grele înainte de sus numita vristă. Să ne amintim că asemenea fapte, atît în Eu-

ropa civilizată cît și la noi, numai legea le cunoaște de crime, dar societatea le săvîrșește tot cu atît de puțină remușcare cît și cetățeanii din insulele Formoze.

Infanticidul ie foarte obișnuit la selbateci. Pentru cel mai mic neajuns, cînd nici nu-i vinovat copilul, selbatecul îl izbește cu capul de o stîncă.

În Japonia, în Chinaucid copii. În unele insule ieră hotărît cîți copii să lase, anume atîția cîți puteau hrăni; pe ceialalți îi ucideau. La Sparta aruneau copiii betegi. La Romani părinții aveau putere să-și omoare copiii, chiar a-zî multor părinți le pare lucru nedrept că legea socoate crimă, dacă și-ar ucide iei copilul. Infanticidul, dacă nu fâțiș apoi mai rafinat, îl găsim a-zî la noi. Nu vorbim de criminali, ci de aceea că mai zilnic se găsesse copiii aruncați.

Canibalismul, fapt care ne îngrețoșază, chiar a-zî la selbateci ie lucru plăcut și prețuit; copiii își mînceau părinții bătrîni, bărbatul une-ori își mîncă femeea. Chiar copiii nu ierău adesea cruțați de dinții antropofagului. „Zi că-i lucruneleginit, dar nu că nu-i bună“, zicea un șef Bată cîtră un misionariu, care'l muștrăși căută să-l îngrețoseze de carne de om. Mexicani înaintea de a taia pe cei prinși, îi puneau în cuște și-i îngreșau.

În adevăr ne trebuie o încordare a minții pentru a ne închipui cît de îndelung și trăgănat a fost mersul omenirii pînă să ieasă din așa grozăvii. Înse, ținînd samă de caracterul speciilor de a nu se abate de la obiceiurile lor, ba chiar de a se întoarce la dînsele, după ce le pierduseră, numai cu ajutoriul științei, îndelung rebdătoare, care stringe și leagă elementele, care din fapte scoate încheeri, numai cu ajutoriul iei putem înțelege mersul evolutiv al societății lor, cît și anormalitățile ce se ivesc. Nici sistemele filosofice vechi nici nenumăratele religii n'au putut nici pot hotări ce-i moral și ce nu. *După morala evoluționistă, care nu-i bazată pe sofisme și metafizică, ie moral ceea ce slujește la fericirea și propășirea speciilor; individul ie datoriu să lucreze în armonie nu numai cu interesele sale, ci cu ale întregii specii, mai*

mult încă să fie samă că, înjosindu-se pe dinsul, înjosește specia fie direct fie indirect, prin urmași.

Enunțul de mai sus, care ie principiul cel mai înalt la care a ajuns morala evoluționistă, ne poate foarte mult sluji de călăuz ; totu-și în societatea de a-zî nu-l putem aplica în totul. Și fiind-că a-zî nu toate actele imorale pot fi socotite crime, de aceea vom căuta o definiție a crimei.

Legiștii pentru a defini crima, întrebuintază mulțime de-a articule ; cari înse nouă nu ne pot sluji, de vreme ce vom analiza crima din punctul de vedere firesc, nu jurist.

O definiție potrivită cu gradul de evoluție al moralei actuale a dat'o Garofalo : *A-zî ie crimă tot ce-î în potrivă sentimentului mediu de milă a societății civilizate, cît și a sentimentului de probitate.* Acesta ie criteriul crimei la care a ajuns societatea burgheză de a-zî, de ex. ori-ce exploatare a muncitorilor ie un fapt nemoral, nu ie înse privit a-zî ca o crimă ; pe cînd cel despre care s'ar dovedi că a cumpărat și ține robi, ar fi criminal. Mai mult de cît atîta, aceste două exemple ne arată mersul evolutiv al ideilor normale ; căci robiea cu toate urmările ie barbare nu mai mult de cît 50 de ani în urmă nu ieră crimă, pe cînd a-zî ie ; tot ast-feliu, a-zî exploatarea muncitorilor, după morala burgheză, nu ie crimă, pe cînd într'o societate întemeieată pe egalitate va fi crimă, și nime nu va putea exploata munca altuia, cum a-zî nime nu poate ține rob.

Dacă observăm felul crimelor din societatea de a-zî, vedem că iele sînt foarte feliurite, găsim o adevărată gradație a crimei ; începînd de la crima omorului, violărei, furtului, a falșelor în acte și tot rafinîndu-se mai departe, ajunge la escrocherii, jupitorii ne-legale și legale, cînd răpitoriul ghibaciū știe să ocolească legea, să se folosească de lătunoile acesteia, hrîpînd pe față averea altuia, iar societatea burgheză din pricina moralei sale înguste etc. nu-i poate face nemic cu tot vravul de legi. Noi vom împărți criminalii în următorul chip :

I. Criminalii din naștere cu caractere destul de deosebite de oamenii normali și pe cari Lombroso îi împarte în criminali din naștere, nebuni morali și epileptici.

II. Nebunii criminali.

III. Criminalii din întâmplare de ex. cei cariucid di'ntr'o furie, din gelozie sau chiar lovesc, nu înse cu gând să omoare.

Moștenirea, ie acel fenomen observat măcar în treacăt de toți, anume că ori ce animal sau vegetal iea cea mai mare parte din însușirile părinților. Insul samănă cu părinții lui nu numai în trăsurile generale, dar chiar într'o mulțime de amărute. Forma trupului, gradul de inteligență, glasul, calitățile, defectele, boalele, toate se moștenesc mai mult de cât se crede. Chiar unele caractere căpătate de ins în cursul vieței sale sînt moștenite de cătră fi. În Italia, în Germania, au fost generații întregi de pictori și de muzicanți. Numai faptului moștenirii calităților avute și căpătate se datorește progresul omenirii.

În adevăr nici o vieată nu ne-o putem închipui fără moștenire. Numai căpătîndu-se caractere nouă și lăsîndu-se urmașilor am putut ajunge unde sîntem.

Instinctul așa de minunat al unor insecte, cum ie al celor cari fără ca iele să se hrănească cu viermi, pregătesc larvelor asemenea hrană; ori al păsărilor din cuște, cari deși 'n vieța lor n'au văzut păseri răparețe la vederea acestora se sparie și fac întocmai ca părinții lor slobozi, cari cunoșteau din practică pe dușmani; ori al rîndunelelor născute în închisoare, cari totu-și cînd vine vremea emigrării arată toate semnele de ducă, toate aceste instincte se explică prin moștenire. Înclinațiile bune ori rele ale părinților toate se moștenesc. Toți crescătorii de animale cunosc din practică puterea moștenirii. A stărui într'o espunere scurtă, care nu poate fi de cât superficială, credem de prisos, mai ales că moștenirea nu ie tăgăduită de nime, cum ne-o dovedesc chiar proverbele din popor: „Surcica de la trunchiū nu sare departe“; „Nici din talpă cerc de bute, nici din mojie om de frunte“; „Ce iese din miță șoarec prinde“! „Capra sare masa și ieađa, casa“, „Doar n'are

cui semănă“ ; „Îe tată-su 'n picioare“ ; „Îe mă-sa, frîntă bucațică“ ; „Doar îe fata mamei“ ; „Doar îe feciorul tăta-ne-su“ ; „Ce sameni, aceea culegi“ ; „Ți-ai găsit din coadă de cîne sită de mătasă“. Și multe altele ce le întilnești destul de des în vorbă.

Atavismul. Se numește caz de atavism, cînd la urmași se arată asemănări cu străbuni îndepărtați. Faptul acesta îe cunoscut foarte de mult și se observă atît la plînte cît și la animale. Darwin citează mulțime de exemple de cai cari aveau dungii pe spete sau la picioare : asemănare cu strămoșii cailor, cari îerău vîrgați ca zebrele. Pentru a explica fenomenul atavismului se presupune că unele caractere ale părinților stău, cum am zice, latente în copii timp de multe generații, și numai pe neașteptate îes la iveală la o generație îndepărtată.

La insecte sînt cazuri de atavism foarte curioase, așa de ex. viermiî de mătasă dau la iveală asemenea cazuri tocmăi la a sută generație. După experiențele crescătorilor de animale, trebuie în mijlociu opt generații pentru a fixa un caracter ; cîci după cite-vă, cînd crezi că s'a stabilit un caracter, numai îe vezi că străbunul se arată.

„Luăm, zice Dl Quatrefages, de la Dr. Parsons un caz foarte însemnat, prin aceea că a fost cunoscut oficial și că dovedeș'e o moștenire foarte curioasă :

„Un rob negru se însoară cu o roabă îear neagră, din aceea-și localitate, din Virginia. Femeea naște o fată albă. Văzînd culoarea copilului s'a îngrozit, și declarînd că n'a avut legături nici c'un alb, stinse lumînarea ca bărbatul să nu poată vedea fata. Acesta viînd, cîrti că-î întunerec și aprinse lumînarea să vadă copilul. Spaima mamei cresch văzînd că îel se apropie de copilă, dar îel cum o văzû, fu foarte mulțămît... Puține zile după asta zise : — „Îți îeră frică de mine pentru că ni-î copilul alb ? Dar îeu cu atîta mai mult îl iubesc. Tată-mîeu îeră alb, măcar că tată-su și maică-sa îerău negri, ca mine și ca tine. Cu toate că sîntem di'ntr'o țară în care nu s'a văzut nici o dată popor alb, tot-de-a-una au fost copii albi la

famiile cari se legau cu a noastră". Mai sînt și alte exemple de soiul acesta: o Greacă fu adusă înaintea judecăței pentru că născuse un copil negru și atunci se dovedî că ȧea ȧeră di'ntr'o familie etiopiană.

Asemănarile nepoților cu unchiu sînt tot un fapt de atavism. Căci moștenirea nu poate fi de cît în linie directă, ori-ce caz de asemănare cu rude ie din pricină că toți împreună samănă unui strămoș comun, toți moștenesc de la unul și nu unii de la alții. Că nepoții samănă moșilor ie fapt cunoscut chiar în popor. Adesea auzi:—„Samănă moșu-su, amîndoi încheagă apa de minciunoși". Această moștenire se observă și la boale: reumatismul, epilepsia și alte boale trec de la bun la nepot.

„Cunosc, zice Dl Quatrefages, o familie în care a întrat o nepoată de văr a însemnatului Sufferen Saint-Troez, care a făcut Englejiilor cel din urmă războiului în India, aliat fiind cu Hyder Ali. Doamna asta a avut doi fii, cel mai mic, judecînd de pe un portret, semănă foarte bine cu unchiu-i îndepărtat. Așa dai însemnatul mărinariu și strănepotul au reprodus tocmai peste patru generații trăsăturile unui strămoș comun. De sigur că atavismul a fost în amîndouă ramurile, căci moștenire directă nu-i".

Acuma se vedem cum se explică atavismul. După Darwin moștenirea stă din două proprietăți: *transmiterea și dezvoltarea*. Un caracter transmis poate rămănea în stare latentă la două ori mai multe generații, gata să se dezvolte, cînd condițiile sînt prielnice; corcirea joacă mare rol.

Cel mai bun exemplu de transmitere, zice Darwin, sînt caracterele sexuale individuale, în fie-care ființă de parte femească stau latente toate caracterele bărbătești, și în fie-care ființă de parte bărbătească stau latente caracterele femești. Se știe că prin tăierea organelor genitale insul capătă caracterele sexului opus lui, de ex. scapeților nu le crește barbă, glasul li se face femeesc și aduc la îmfațoare cu femeile. Sînt exemple de găini cari după ce încetează de a se mai ouă, semănă a cucos și căută a se bate cu aceștia.

Tot ast-feliu se explică de ce o vacă bună de lapte trece caracterele îei prin bouți la alte generații de vaci.

Ieată și cite-vă exemple cari arată cum corcirea are mare rost în fenomenul atavismului. Două specii de găini, cari amîndouă pierduseră obiceiul clocitului, s'au corcicit și au dat o specie care cloceă. Va să zică s'a dat la iveală un caracter care stătea latent atît în una cît și în alta. P. Lucas spune că o ieapă metis arab nu dădea mînzî care să samene cu rasa arabă; dar corcită cu un cal prost a dat mînzî minunați cari semănau cu strămoșii îei de pe mamă.

Așă dar cazurile de atavism sînt ca un soi de generație alternantă; caracterele străbunilor stau în stare latentă într'un șir de inși și numai în condiții prielnice, între cari întră mai ales corcirea, ies la iveală la anumiți inși și iear amortesc într'un alt șir de generații. Vom vedea că ast-feliu se pot explica generațiile alternante de ~~criminali ataviști~~ ~~ale~~ ~~căror~~ ~~cranii~~ ~~semănă~~ ~~mult~~ ~~cu~~ ~~cel~~ ~~dezgropat~~ ~~la~~ ~~Neanderthal~~: fruntea îngustă, falca de jos mare, foarte proagnați. Să luăm de exemplu un îns care are mare asemănare cu tipul de mai sus, un tip cu desăvîrșire selbatec și chiar criminal, acesta va lăsa urmași cari prin corcire fericită nu vor semăna tatalui; presupunem că și nepoții și strănepoții vor fi tot oameni normali, așă că se va fi pierdut chiar urma de un străbun criminal. Cînd ieată la a patra generație iese la iveală caracterele vechiului bun, atît din pricina unei corciri potrivite cît și a altor condiții prielnice. Și așă dacă nu se vor stinge urmașii, vom avea un șir de generații alternante: criminali și normali.

Crime la animale. Începuturi de crime asemănătoare cu ale oamenilor se găseșc la multe animale. Așă de ex. ucid ca să-și capete hrană, ucid pentru ca să capete comanda tribului, cum se vede la cai, cerbi. Se ucid pentru femei, chiar canibalismul nu ie rar, lupii se mînîncea între dînșii; guzganii asemenea; grierii ieară-și. În grădina zoologică din Londra doi șerpi boă, trăeau într'aceea-și cușcă, într'o zi păzitoriul de abieă scoase pe cel mai

mic, înse aproape mort. Marsuinii și iepurii de mose se mînîncă între ieii, chiar cînd au hrană de bielsug ¹⁾).

„Sînt cîte-ră luni, la laboratoriu profesorului Bizzozero, un cîne, deși avea hrană de imbielsugare, a rupt și a mîncat pe tovarășul său“.

Canibalismul însoțit de infanticid nu ie așa rar. Sînt mîți cari adesea își mînîncă mîșii, ori cățele, căței. Femela crocodilului își mînîncă une ori puii, cînd încă nu știu să înnoate. Sînt păseri cari îșiucid puii, cari nu pot zbură la vremea cînd iele trebuie să se ducă. Momitele uistite cînd nu-și mai pot duce puii și-s ostenite, îi zdrobesc de vre-un copac. Brehm, citat de Lombroso, spune că vulpile tinere îșiucid și mînîncă mama.

Chiar crime asemănătoare cu violul de minori s'au observat la animale. Sodomia ie destul de deasă, de asemenea și alte crime dăunătoare speciei, căci dau urmași sterpi, cum ie corcirea cînelui cu lupoaiă. Brehm spune despre cocostîrci că dese oriucid puii înaintea mamei, ori că la plecareaucid pe cei ce nu vreau să meargă ori cari nu pot zbură.

Ie lucru cunoscut că unele specii merg în trupe la jaf. Cum sînt lupii iearna, ori momitele cînd merg la furat harbuji ori alte fructe. La albine sînt unele foarte răpitoare : se unese mai multe și merg de bat pe altele și mînîncă miera.

Lombroso spune că animalele, chiar cele mai necriminale, pot fi dresate pentru a săvîrși crime ori a fură. Se pot educa atît în bine cît și în reu, știm că sînt cîni cari să moară de foame nu s'ating de ceea ce cred că li-i oprit. Așa de ex. în „Evoluția moralei“ Letourneau ne vorbește despre un cîne care nici o dată nu furase nici nu fusese bătut; în una din zile, fiind poate flămînd, a luat o cotletă de pe masă, s'a dus cu ie sub canapea, a privit'o lung, conștiința nu-l lăsă se vedes'o mînînce, apoi a pus'o la loc și mahnit s'a ascuns; stăpînu-su îl chemă, iel nu vroea să vie, se muștră par că singur de ce făcuse, cu un cuvînt ieră foarte nervos întocmai

¹⁾ Lacassagne citat de Lombroso în „L'homme criminel“.

ca un om care face ce-vă contra conștiinței. Educația blîndă poate face mai mult bine de cît pedepsele, atît la animale cît și la oameni, spune însuși Lombroso.

Caractere selbateco-criminale la copii. Dovadă că mare parte din criminali sînt tipuri oprite în dezvoltare ne dă și evoluția prin care trec copiii.

„Germentul nebuniei morale și al crimei se găsește, nu ca excepție, dar normal în copilăria omului, după cum în embrion se găsește normal unele forme cari la omul vrîstnic ar fi monstruozi-tăți. Așa dar copilul ne înfătoșază pe omul lipsit de simțul moral, ie asemenea cu nebunul moral al alieniștilor sau cu criminalul din naștere, după terminologia mea“.

Am văzut cum selbatecul furios de cel mai mic lucru, izbește copilul cu capul de-o stîncă, mîniea la dînsul răpede vine și răpede trece; tot ast-feliu ie și copilul: de cel mai mic neajuns se mînie, mușcă, zgîrie, țipă, se izbește pe jos și ajung pînă să se lovească singur. Încrîțirea sprincenelor, schimosirea gurei și toată înfătoșarea mîniei o are copilul înnainte de a putea fi vorba de imitație, așa că mîniea ie un sentiment înnăscut omului; să căutăm deci a-o cîrmui; căci de stărpit, puțînă nădejde.

Sînt răzbuunători: pentru cel mai mic neajuns lovesc pe alții. Gelozia ie une-ori foarte puternică la dînșii, sînt exemple de copii cari vîzînd că mama lor alăptează pe cel mai mic, se uscau, slăbeau de gelozie, pînă ce doctorul, cunoscînd pricina și despărțîndu-i, cu atîtă i-a izbăvit. Rari sînt copiii cari să nu mințā, trebuie o educație stăruitoare ca să-i abați de la minciuni: ceea ce nu pot căpăta pe dreptate, cată să capete mințînd; de au stricat ce-vă cată să dea vina pe mîta ori pe vre-o pasere; de le trebuie ce-vă, născocesc feliu de feliu de povești și mintea lor simplă nu simte nici o remușcare, ne avînd idee de dreptate, de adevăr și de alte sentimente mai rafinate.

Iubirea la iei ține foarte puțîn, nu iubesc de cît pe oamenii ce în adevăr țîn la iei; cari le fac jucării, îi îngrijesc cu milă și bună-voință; înse cel mai mic lucru ajunge să-i dușmănească și cu aceștia.

Unii copii sînt cruzi, leneși, nu pot să-și ațintescă mintea mult timp asupra unui lucru ; îndată ostenește și trec de la una la alta fără nici o legătură de fapte. Mai toți copiii de mici sînt stîngaci, trebuie să stărui ca să-i poți dezbară. Copiii se fălesc, ori cu părinții ori cu averea acestora, ori cu hainele ; copiii de la un an și jumătate au a nime gusturi pentru haine cu colori roșie ori albastre etc.

Au gust pentru petreceri, jocuri, primblări, chiar la beție au unii plecare. Mulți au apucături desfrîinate. Greu se învață a deosebi *al mieu* de *al tău* și dese ori vezi copii, cari, cu toate pedepsele, cu toate că sînt mereu înfrînați de a nu luă lucruri străine, tot nu se poț dezbară: nici bătaia nici rușinea nu îndreaptă pe unii. Dumbey la șapte ani ieră tălhariu. Cartouche începuse a fură de lă vrîsta de zece ani. Sînt chiar copii criminali : „Vimont povestește că un băiat de un-spre-zece ani a luat pe altul de cincî la mlaștină : l'a lovit, l'a pîngîrit... și l'a înneecat. Învinovațit căută să dea vina pe alți copii“.

„La 15 Iunie 1834 la Belesme au scos di'ntr'o fîntînă trupul unei copile de doi ani. După două zile au mai scos un băiat de doi ani și jumătate. O fată de un-spre-zece ani, cunoscută prin apucăturile-i rele, cum întilneă vre-un copil mai slab de cît dînsa, îl bateă și schinjueă. Iea înnecase pe cei doi copii“ (Moreau).

„A. M. de un-spre-zece ani, ie arestat ca vagabond pentru a opta oară. Spune că părinții săi îl hrănesc și se îngrijesc de dînsul, dar că fără voia lui nu se poate rebdă să nu fie liber. Pot să-l ducă la mă-sa, dar iear are să fugă“.

„La Lagny, doi copii, unul de trei-spre-zece ani și altul de zece, aveau ciudă pe un tovarăș al lor în vrîstă de șapte ani. L'au luat să se scalde în Marna, într'un loc mai ascuns l'au aruncat într'o bulboană adîncă și lovindu-l cu pietre l'au împiedecat să scăpe. A doua-zi cel mai tînăr mărturisî crima“ (Moreau) ¹⁾.

Sînt nenumărate exemple de soiul acestora. Așa că a-zi luînd în samă moștenirea, educația și condițiile vieței incunjurătoare,

¹⁾. Citat de Lombroso:

de loc nu ne mai putem mîeră de numărul îngrozitoriu al criminalilor din naștere ; de oare ce nu numai că nu li se dă o educație care să-i îndrepte, dar încă mijlocul în care trăese îi strică și mai tare.

Criminalul din naștere

Caracterele criminalilor din naștere sînt foarte bătătoare la ochi : urîți, desfigurați, parcă vieța sufletească cu toate patimile iei li-i întipărită pe față. Dostoevsky în romanul său, „Casa morților“, spune despre acești nenorociți că sînt foarte urîți ; în toată închisoare a aflat numai trei cu față mai omenească, dar aceștia nu făceau parte din categoria criminalilor din naștere.

Iată ce zice Maudsley :

„Toți cei ce-au studiat criminalii știu că sînt o clasă deosebită de inși meniți la reu, cari se adună în orașele mari, prin mahalălele talharilor ; dați la betie, la bătaie, la desfrînări, fără să se gîndească la căsătorie ori să fie samă de înrudire în relațiile lor sexuale și dînd naștere la o nație de criminali, de inși degenerați. Clasa criminală ie o varietate degenerată ori bolnavă a speciei omenești, însemnată prin caractere deosebite, o decădere a trupului și a minței. Asemenea inși se cunosc bine di'ntre alții. Un agent polițienesc îi cunoaște îndată din mulțime. Criminalii au de obicei fruntea îngustă, ori plecată pe spate ; falcile mari, gura prognată, mundurile obrajilor ieșite ; fața adesea nesimetrică, dinții neregulați“. Un fapt care întărește încă ideea că atavismul are mare parte în chestia criminalilor din naștere ie că craniile lor samănă cu craniile antice ale locuitorilor din acele localități.

„În Emiliaa trei craniile din patru aveau ca Felzinienii vechi, nu ca Bolonienii de a-zî, o dezvoltare post-auriculară. Unul ie analog cu craniile etrusce“.

Să rezumăm după Lombroso caracterele criminalului din naștere.

La unii craniul ie foarte gros, arahnoida ie lipită de os, iear pia-mater foarte groasă. Au urechile foarte mari ; părul aspru și des, negru ori castaniu, ochii adesea mici și căutătura

turişată. Femeile criminale au foarte mult păr. Prognatismul şi oblicitatea ochilor sînt de obicei caractere criminale ; mulţi criminali samănă cu tipurile mongole ori australiene.

Tatuarea ie foarte obişnuită la selbatee ; la criminali se găseşte foarte des ; dau bani numai ca să fie tatuati, cu toate că ştiu că, fiind prinşi, tatuarea slujeşte ca un indice că sînt criminali.

Un caracter care îi face să samene mult cu selbatecii ieste nesimţirea fizică. Un selbatee ie în stare să-şi taie mîna numai să nu lucreze. Răni ori scrintiri grozave se tîmăduesc la iei tot aşă de uşor ca la animale.

Criminalii pot suferi ori mai bine zicînd nu simt dureri de la răni şi lovituri mari, răni cari la un om normal ar fi dat în cangrenă, la un criminal s'au tîmăduit fără nici o greutate. Sigur că nesimţirea lor fizică ie pricina nesimţirei morale şi chiar lipsei de milă. În adevăr cînd cine-vă simte durere, cînd o lovire ori o rană îl face să simtă suferinţi grozave, greu se va hotări să facă altuia asemenea suferinţi ; pe cînd cel nesimţitoriu, dacă iel nu simte nici nu-şi închipuie că altul simte mai mult de cît iel. Nesimţirea fizică ie foarte obişnuită la selbatee. Prinsul merge liniştit la ardere ori schinjuire, ba chiar în vremea acesteia nu se vaită, ci mereu ocăreşte şi se laudă că şi iel a făcut ast-feliu. Ori părinţii cari merg liniştiţi ca să-i ucidă copiii ! Sigur că la aceştia simţul fizic şi prin urmare şi cel moral ie foarte timpit, prin urmare o vădită asemănare cu criminalii.

Mulţi criminali sînt stîngaci, aşă că lucrează cu partea dreaptă a crierului, di'mpotrivă de cum ie la oameni normali, de aceea şi emisfera dreaptă la iei ie mai mare de cît cea stîngă.

Se vede că tot în legătură cu nesimţirea pielei ieste şi faptul că nu roşese ori ce le-ai zice.

Nesimţirea morală la criminali ie tot aşă de mare ca şi cea fizică, fără îndoială aceasta ie din pricina celei di'ntăiu. Nu că doar în iei vocea sentimentului ie de tot mută, cum presupun unii literaţi nepricepuţi ; dar ie sigur că patimile ce mişcă inima omului normal sînt foarte slabe la criminali. Mila pentru suferin-

țile altuia ie cel întâiu sentiment care se stinge în aceste ființi.

„Lacenaire mărturisea că n'a tremurat nici o dată la vederea unui cadavru ; totu-și ieră simțitoriu pentru mîța sa. „Vederea unui om care moare nu mă înduioșază de loc, ucid un om ca și cum ași bea un păhar de vin“. O nepăsare desăvîrșită față cu victimele și cu instrumentele sîngerate ce le-au slujit a săvîrși crimele ie un caracter statornic la toți criminalii adevărați ; și acest caracter ie de ajuns să-i deosebească de omul normal. Martinati privea fără să se înfioare fotografia femeii sale, povestea cu receală că după ce-a ucis'o a cutezat să-i ceară iertare — „Iea n'a vroit“ — zise iel, isprăvind istorisirea. La Marquet a aruncat într'o fîntînă pe fiică-sa pentru ca să poată învinovați de crima asta pe un vecin pe care avea ciudă c'o ocărise. Viton a otrăvit pe tată-său, pe maică-sa și pe frate-său pentru un taler.

„Butilier la vrîsta de 21 de ani a ucis pe maică-sa lovind'o de 50 de ori cu cuțitul și ostenit se culcă pe patul de alături și dormi“. Cel mai grozav exemplu de nesimțire morală !

Un caz asemănătoriu s'a întîmplat la noi mai dăună-zî cu ucigașul preutului Arbore și a servitoarei acestuia. Ucigașul plin de sînge s'a dus de s'a culcat în grădina de alături. Aice pe lîngă nesimțire, avem neprevederea, nedislipit caracter al criminalului. Un adevărat exemplu de nesimțire avem în uciderea Zosinoaei din Botoșani și a servitoarei : criminalul după săvîrșirea crimei s'a dus la un bal.

„Corvoisie, care a tăiet în bucăți pe frate-său, n'a voit să-și lase mîncarea, cînd ii aretau picioarele acestuia—„Îi mai bine acolò de cît în pîntecele meu, le zise iel“ ; și fiind că-l amenințau cu ghilotina, iel zise:— „Or să mă taie'n două, dar nu în șese cum l'am tăiat ieu: crierii i-au sărit la o înălțime de zece picioare. De ce n'am putut să vă fac și vouă așa“ ! Toate acestea arată o nesimțire desăvîrșită ; așa lipsă de căință nu poate fi de cît organică. Unii criminali au niște sentimente cari merg până la patimă, deși nu țintesc de cît într'o parte, de. ex. unul ține la copii, altul la un prieten ori la o femeie. Dar și aceste sentimente sînt foarte

nestatornice, așa Gasparoni, face cel întâiu omor pentru ibovnica sa pe care, pe urmă o ucide din pricină că i-a zis un singur cuvînt de bănat. Thomas, deși își iubea așa de mult mama, într'o furie o aruncă pe fereastră. Criminalii de obicei sînt foarte făloși și lăudaroși; așa unul ucide un preut, numai ca să dovedească tovarășilor că și iel poate face crime. Vasco a ucis o familie întreagă și se bucură auzind că tot Petersburgul vorbește de dînsul. — „In caltea, zicea iel, vor vedeă tovarășii miei că n'aveau dreptate să spuie că nu voiî putea face lumea să vorbească de mine“.

Cruzimea criminalilor din naștere ie fapt cunoscut și adevărat,ucid și simt plăcere de-a ucide, ba chiar de-a tortură. Chiar jargonul lor dovedește asta, în loc de-a omori, zic : a lua sînge etc.

„Mare parte di'ntre criminali sînt bețivi, alții nici n'au curajul de a săvîrși o crimă înnainte de a se îmbătă“.

Sînt jucători de cărți și de alte jocuri de noroc le plac mult. Scriitoriul rus, Dostoevski, în romanul său, „Casa Morților“, arată cît ie de înrădăcinată această patimă la criminali. Până la trei și patru de demineată stăteau ghemuiți la o rază de lumină și jucau cărțile pe care le închiriau pe sară de la altul. Cu toate că-i așteptau pedepse aspre, de vor fi prinși, tot nici vorbă nu ieră de dezbarare.

Mai toți sînt leneși, dar au o lene ne învinsă, sînt exemple de criminali atît de stăpîniți de boala lenei că nici nu vroeau a se urni din loc pentru cerințele firești. Chiar dacă arată oare care bunăvoință la muncă, asta nu ține mult; chiar de la început le lipsește energia. În cît se poate zice despre criminali : „Ie greu până s'apucă de un lucru, dar după ce s'au apucat îndată se lasă“.

„Lemaire zicea judecătorilor : — „Tot deauna am fost leneș, dacă trebuie să lucrez nu țin la vieată ; mai bine să fiu condamnat la moarte“.

Simțul moral ie cu desăvîrșire timpit la criminali, acest caracter în adevăr se află la criminalii din naștere și la nebunii morali. Ieată ce zice Maudsley : „După cum sînt inși cari nu pot deosebî unele colori, avînd ceea ce numim daltonism ; iear alții

cari n'au urechea muzicală și nu sînt în stare a deosebi o notă de alta, sînt și înși cari se nase lipsiți de simțul moral. Acest cusur adesea ie însoțit numai de cît de lipsă mai mare ori mai mică de minte ; se întîmplă cîte-o dată că mintea ie foarte ageră, în vreme ce nu sînt măcar urme de moralitate.

„Aice sîntem la înrudirea crimei cu nebunia. Un ins care n'are simțul moral ie foarte potrivit s'ajungă criminal, și dacă inteligența nu-i destul de tare ca să-l facă să înțeleagă că la urma urmei crima n'are să-l scoată la un capăt bun, și că după calculul cel mai prost chiar ie o nebunie, aproape sigur va face crimă“.

Simțul moral ie o facultate cîpătată de omenire în decursul evoluției sociale ; dar după cum din pricină de boli ori din decădere sen.lă facultățile mai nou cîpătate se pierd mai întaiu : tot ast-feliu ie cu simțul moral, la cazuri de boală ori în degenerarea unei familiei, facultățile mai nou cîpătate se pierd întaiu ; în adevăr dacă într'o familie găsim la părinți o nevroză, pierderea simțului moral la mai toți urmașii ie sigură, și de aice la idiotie și stingerea neamului nu-i mult. Dacă într'o familie ieste o boala de nervi, nu-i lucru rar ca urmașii să fie: unul nebun, altul desfrînat și cheltuatoriu; iear altul criminal ori epileptic. Deci facultățile crierului au adesea un ce comun, de vreme ce aceea-și moștenire a nevrozei părintelui poate da naștere la toate anormalitățile psihice.

„Observările mai multor învățați duc la aceea-și încheere : simțul moral atîrnă numai de la organism, studiul criminalilor a încredințat pe toți cari i-au studiat că lipsa simțului moral ie adesea în astă clasă din pricina unui viciu organic, și observările alieniștilor celor mai însemnați spun că lipsa simțului moral ieste un efect al cazurilor de nebunie în familie“. Urmînd cercetarea pe două căi deosebite am ajuns la acela-și rezultat. Simțirile morale nu pot fi privite numai din punct de vedere psihic, ca și cum n'ar fi nici o legătură între iele și starea fizică ; iele sînt o funcțiune care atîrnă de la o parte a crierului, cum atîrnă toate acțiunile sufleteste.

Lombroso arată că simțirea, pasiunile și slăbirea morală sa-

mînă foarte mult la criminalii din naștere, la nebunii morali și la epileptici. La aceste clase se observă o lipsă aproape desăvîrșită de simț moral: cum n'ai putea face pe un selbateg să 'nțeleagă că-i nemoral să-și ucidă părinții, tot ast feliu ie cu inșii din aceste trei clase, a voi ca iei să fie morali ie tot una cum ai voi ca un orb să vadă, un surd s'audă: ie lipsă organică în crier ori mai bine zicînd lipsă de dezvoltare. Criminalii din naștere samănă cum am văzut atît la fizic cît și la simțiri, sentimente și apucături cu selbategii; la unii cît și la alții simțul moral nu ie de loc dezvoltat. La nebunii morali, care samănă, cum arată Lombroso, cu criminalii din naștere, simțul moral chiar dacă se arată la început ie cu totul superficial, în cît n'are nici o bază și cel mai mic lucru îl spulberă de nu remîne nici urmă. Lombroso pune și pe epileptici tot în astă clasă. Chiar aceștiea adesea au asemănările și apucăturile celor două clase de la început.

Epilepticii au o boală a părței cenușii a crierului, unii în nainte de acece, și chiar după, sînt în stare să facă ori ce crime, ba chiar adesea nici nu se arată aceceale alt-feliu de cît prin apucături criminale.

Aceste trei clase au așă mare asemănare între iele în cît se poate presupune acela-și fond criminal, aceea-și lipsă organică etc. și Lombroso îi pune în aceea-și diviziune naturală.

Toate statisticile din toate țerile arată că numărul recidiviștilor crește pe fie-care an: sînt recidiviști de șese, șapte ori; unii cum ies din închisoare, iear s'apucă de furturi și crime. De tâlhariu, poți zice ca și de poeți, „se naște tâlhariu, nu se face“. Cum s'ar crede că se poate schimba de-o dată ceea ce-i produsul generațiilor de mai în nainte! Directorul închisorilor, Chesterton, a auzit pe un pîrlaciū zicînd: „Ah! D-zeule cît ie de bine să furi, de-așî aveā milioane tot așî voi să fur“.

„Simțul moral, zice Lombroso, lipsește cu desăvîrșire hoților mulți nu'nțeleg nemoralitatea greșelei. În jargonul lor conștiința ie numită *muta*; tâlhariul, un *amic*; a fură, *a lucra*. Un tâlhariū milanез îmi ziceā: „Nu fur, ieau numai, ieau de la bogăți ceea ce au

prea mult, și la urmă avocații, negustorii nu fac tot asta ? Pentru ce ași fi singur învinovățit și pe aceia să-i lase'n pace ?" Un oare-care Rozati îmi zicea : „Ieu n'oiu face ca tovarișii miei cari'și ascund faptele, doamne ferește, ieu încă mă laud. Am furat, da; nici o dată înse mai puțin de zece mii de franci; a lua așa sume nu-i tâlhărie, ci speculație". Altul zicea : „Se zice că tâlhăria ie faptă rea, nu-s de părerea asta. Fur prin instinct. De ce ie omul pe pământ, dacă nu pentru a fi fericit ? Dar dacă nu furi, nu poți fi fericit, ba nici nu poți trăi. Noi sîntem chiar folositori pe lume, fără noi ce trebuință ar fi de judecători, de avocați, de călai ? Noi le dăm acestora traiul".

Ast-feliu de rezonăminte aduc toți, remușcarea nu ie dată criminalilor din naștere. Temnicerii engleji zic : „Mai degrabă vei schimbă un cine în vulpe de cît un tâlhariu în om cinstit. D-l. Thomson n'a văzut din 410 ucigași de cît unu singur care s'a căit în adevăr și din 130 de pruncucigașe, numai două".

Lacenaire întrebă mărturisii că n'a simțit nici o-dată muștrare de cuget. „Ce vorba, simt numai plăcere!". Altul zice : „Ce remușcare ? îndată ce fac o crimă mă gîndesc cum ași face alta".

„Cînd judecătorii a întrebă pe Ansalon : „Nu tăgăduiești c'ai furat un cal ? Cum poți numi asta o tâlhărie ? Ce, ai voi ca un șef de bandă să meargă pe jos ?"

„Ceî ce cred că toți criminalii sînt necredincioși se înșală. Religiea a fost din contra adese, ori ocrotitoare a crimelor, morale a întilnit une ori în iea o piedecă, nu un ajutoriu, milioane de victime au fost jertfite pe altariul iei. Chiar religiea creștină nu poate înfrîna selbătăciea omului. În popor ieste vorba de unu care spoveduindu-se credeă că-i mai mare păcat faptul c'a mîncat un ou Vinerea de cît c'a ucis un om.

Ieată cîte-vă exemple din Lombroso, „Bogiea condamnat la Milan pentru trei-zeci și patru de omoruri, ascultă în toate zilele liturghiea; nu lipseă de la nici o cerimonie religioasă. Vidog a văzut tâlhari cari puneau să le slujască liturghii pentru a căpăta parale. Marc... un tînăr napolitan, care-a ucis pe tată-su, îm-

blă încărcat cu amulete ; a mărturisit că s'a rugat Maicei D-lui să-i dea putere de a săvârși crima :—„Și am dovadă că mi-a ajutat, zise iel, căci la cel întâiu ciomag tata-mieu a căzut jos mort. Și ieu sînt foarte slab“. Gal povestește despre o bandă de hoți cari după săvîrșirea unei crime ziceau *pater noster*, crezînd căși ispășese păcatul.

Religia creștină ocrotește pe criminali, de vreme ce prin spovăduirea și facerea canonului se ieartă ori-ce crimă, mai mult încă religia dosește pe criminali de ună vreme ce canoanele beserecești pedepsesc aspru pe preutul ce-ar da pe față vre-o taină ce i s'a încredințat. Ie lucru dovedit că morala nu merge împreună cu religia.

Criminalii, cum am mai spus, sînt foarte leneși nu au energie să ție cît de cît la un lucru. Lemaire zicea judecătorilor :—„Tot deauna am fost leneș, dacă trebuie să lucrez nu țin la viață, mai bine să fiu condamnat la moarte“.

Criminalii sînt foarte ușori la minte și neprevăzători, mintea lor n'are acea tărie de a înlănțui faptele, n'au nici o prevedere, nici un plan, cum or să se desfășure faptele ; iei samănă cu selbatcii cari făceau desemnuri fără să cumpănască, să prevadă pe unde are se trebuească să tae, așa că mai toate sculpturile lor sînt ciuntite din pricina neprevederii. Criminalii lesne se dau pe față, Vidog zice: „Tălharii sînt așa de proști că-i de prisos să întrebunțezi cu iei iscusința, după arestare spun tot“.

Urzala celor mai multe crime are părți slabe datorite numai și numai ușurinței de spirit. Destulă dovadă de neprevederea lor ie că mulți lasă ori arme ori urme de sînge pe hainele lor. Mintea lor nu ie în stare să deie însemnătatea cuvenită faptelor săvîrșite, ca niște copii au poate oare-care temeri palide de pedepsi, dar împingîndu-i instinctul, lipsindu-le moralitat-a, li se sterge tot din minte și înnainte-le n'au de cît dorința de-ași ajunge scopul.

Criminalul, zice Lombroso, ori cît ar fi de ghibaciū tot-deauna înse ezeacă crimele fără de prevedere, asta ie chiar caracteristic. D-na Lafarge trimete bărbatu-su o scrisoare și un dulce otrăvit

îi spune să minînce după masă și nu gîndește că bărbatu-su nu-l va putea mîncea tot și că o rămașită din iel împreună cu scrisoarea va fi prea de ajuns să descopără făptașul crimei.

Rognoni ucide pe frate său și cată un alibi, dar uită să-și spele petele de sînge de pe haine.

Deși cei mai mulți criminali au mintea destul de mărgenită, totu-și pintre dînșii sînt spirite geniale, spirite cari au creat crime nouă. Vidocq de sigur ieră un geniu, de două-zeci de ori a reușit să se evadeze. Ori Cagliostro care fură și înșelă prinți și regi, ba mai reușise să treacă de profet. Despre Hessel să zicea că o singură suflare îi ieră de ajuns pentru a deschide o lăcată : numai cu o bucățică de lemn și cu o cordeluță a deschis ușa greoaie a temniței.

Cognard a ucis pe Pontis de Sainte Hélène, i-a luat numele și-a știut să-l reprezinte cu atita ghibăcie, în cît neamurile, generalii și ministrii au fost înșelați. A ajuns colonel și i s'a dat ranguri ; ar fi murit maresal de Franța, dacă un tovarăș din închisoare nu l'ar fi cunoscut din întîmplare. Falsificatoriul Sutler a reușit să fabrice în temniță chiar un decret de grație pentru tovarășul său Cravet. Și ieră să reușască de n'ar fi fost o întîmplare neprevăzută. Beaumont, ziua 'n amieaza mare fură banii din casa poliției franceze. Jossas gîndea ani ceea ce avea de făcut și știea de minune să-și capete întipăriturile broaștelor, de ex. Cunoștea un casieriu care nici o dată n'a voit se-i arete chea de la casa eu banii. Într'o zi iel îl îmbie să se primble la cîmp, în mijlocul drumului întîlnesc o femeie grea întinsă pe pămînt, parcă 'și dădea sufletul, sîngele-i curgea pîrau din nas, femeea cerea ajutoriu. Trebuie o chee, fie-care dă ce are, casierul și iel pune cheea sa pe umerii bolnavei ; dar iea aveă spatele și umerii acoperiți cu o pătură de ceară și peste puțin timp casa eu banii a fost prădată. Cu toate-acestea, adauge Lombroso, ușurința de spirit iese la iveală chiar la cei mai geniali. Criminalii au manie de a vorbi un jargon al lor, fapt care li-i folositoriu de vreme ce nu pot fi înțeleși de ceilalți

oamenii. În scriere au semne deosebite, alfabet întreg, Au semne de pe cari se 'nțeleg îndată ce se văd. Chiar de altă nație criminalii îndată se cunosc unii pe alții, par-că singuri și-ar ceti pe față. Acestea zise, sfirșim cu criminalii din naștere remănînd să aretăm la urmă întru cît ie societatea vinovată față cu ieii și cum ie datoare să se poarte cu dinșii.

(Va urma).

ȘOFIEA NADEJDE

PUSTIUL AMINTIREI

Zburînd ca o năluca, mereu, mereu în sus
Un noraş tot suie ;
Încet se pierde 'n haos... pe ceriū urmele-i nu-s,
În ochi umbra lui nu ie.

Şi ca o pînză'n taină pe 'ncetu 'n urma lui
Seninul iear se prinde....
S'a dus.. în locu-i înse luceafar mîndru nu-i
Şi stea nu se aprinde :

Pustiū zărim în ceriuri, căci noru'i vecinic sus
Şi stelelor stă'n faţă ;
Pustiū zărim în lume, cînd visul ni s'a dus,
Căci visu'i tot în vieată

Şi, dacă în privire odihna cînd şi cînd
O clipă se aşterne,
În tainele gîndirei acela-şi dor arzînd
Acelea-şi lacrimi cerne.

*

Din fundul sufletului mieū
Icoana ta acum se rumpe
Şi-o urmăreşc în zboru-i greū
Iluziile mele scumpe.

O jale-un dor mistuitoriu
Pe cugetul mieu se revarsă,
Ca un zăduf licuritoriu
Pe-o pajiște de soare arsă.

Un vis ai fost, vis îngeresc,
Luceafăr di'nspre demineață,
Destul de viu ca să-l iubesc,
Dar prea slab ca să-i dau viață :

Te duci, ca nou ru'n lumi reci,
Par'că te soarbe depărtarea...
Mă tem că te-a 'nghiți pe veci
Și te va pierde 'nstrăinarea ;

Di'nt'r'un așa vis drăgalaș
Din tainele închipuirei,
Mă tem pe urmă să nu-mi lași
Pe veci pustiul amintirei.

GH. MIHAILESCU

Çilip — Crescu și Frumoasa lumi

Ierà o" mparat. Și 'mparatu ceala iarà cel mai mari 'mparat din lumi. Ș'avè 'mpărăteasî tînîrî. Acù la ùon timp di vremi di undi și pânî undi s'o igit+în casa 'mparatu' + o ghievoloaicî. Și s'o dat cătră 'mparatu cî și ie-i-o 'mpărăteasî și 'mblînd + în călătorii ùo 'nsarat × în tîrgu ista și n'o avut la cini sî tragi ș'o tras la 'mparatu. Și dormînd pysti noapți la 'mpărătu a doña dî s'o seulat și s'o facut cî vre si margî 'n drumu i. Și ș'o luuat dîna bunî di la 'mparatu ca sî sî ducî undi-avè ie gust. Da 'mpărătu s'o fost × amorizat di dînsa, çindru cî ie sî aratà ùo fimei foarti frumoasî. Ș'o mai-oprit'o sî mai stei v"o douî, trii dîli la dînsu. Și ie ùo mai stătat. Di-acù, după cî s'o 'mplinit × aceli v"o douî, trii dîli pi cît × o ùoprit'o iel, ie ùo vrut sî sî pornea-seî, chip sî sî duc' a easi. Împaratu i-o spus sî mai stei înci. Ie ùo spus cî nu vra sî mai stei, çindru cî 'mpărăteasa lui sî uitî rău la dîns . (S' întălegi c'avè sî sî uiti cî iarà frumoasî și sîdè asâ di mult). Ș'o spus ghievoloaica cătră 'mparatu —„dacî vraî ca sî mai stañ aici la dîmeata kerdi pi 'mpărăteasa dumi-tali și ieu-oi mai sta cît × îi vra“. Și 'mparatu s'o prins la vorghili i. Ș'o 'ntrebat pi ghievoloaicî —„cum sî-mî prăpădese × ieu 'mpărăteasa?“ . Și ie i-o 'nvațat, cî cînd × a sosî timpu sî margî la plimbări cu 'mpărăteasa, (cî iel × isă cu dînsa 'n fii-cari dî), sî tî faci cî-i cam bolnav, și sî sî ducî la comisú și sî-i spui cî iel nu mergi ad la primblari. Și dacî s'a ducî la plimbări cu 'mpărăteasa, s'o duc' într'o paduri și s'o tai. Și sî-i aducî sãm(n),

precum c'o tăiet'o, inima di'ntr'însa, ūochi din cap și degitu cel mic di la mîna dreaptî. Ș'împaratu, după cum l'o 'nvațat ghievolaica, așa o făcut.

Și cînd comis'o tras cai la scari, ca sî sî sui 'mparatu și cu mpărăteasa 'n trăsuri, împăratu s'o făcut cam bolnav cătră 'mpărăteasî și i-o spus cî nu poati sî margî la primblari, cîndru cî nu i-î toema 'ndămîni. Și s' înțalegi s'o dus × împărăteasa singurî. Și s'o primblat cît t'o primblat pi'n tîrg, și pi urm' o ișit la cîmp. Margînd pi cîmp × în spre-o păduri, împărăteasa ūo spus cătră comis—„undi mergi, cî iaca-i sari. Si ni 'nturnăm × înnapoi“. Da comis'u n' ascultă și mîna vîrtos tot × înnainti, pân' cî-o agiuns × în = păduri. După cî-o agiuns + în = păduri, o ūoprit cai, ș'o spus × împărătesî—„dă-ti gios = din trăsuri sî fac voia 'mparatulu“. Atunci 'mpărăteasa ūo 'ntrebat pi comis— „cî poroncî ț'o dat × împaratu?“ . Și comis'u i-o răspuns— „împaratu mî-o poroncî sî ti ūomor și sî-ț scot × inima și ūochi din cap, și sî-ț tai degitu cel mic di la mîna dreaptî, ca sî-i adue sām(n), pricum cî tî-am tăiet“. Atunci 'mpărăteasa ūo strîgat— „Comisule dragî, çii-ț= mîlî di mini și di copkilu cu cari-s × îngreunati, cî dacî m'îi tăie pi mini, ai sî faci = două mort = di ūom. Și mai ghini-ar çî sî tai cățalu ista cari s'o luuat după noi (am uitat sî spun cî după dînsî sî luuas' on cățal) și sî-i scoț × inima di'ntr'însu, cî inima di cîni-i ca și di ūom. Și mî-i scoati ūochi din cap și mî-i tăie și degitu, cî n'am ei sî fac, trebuț sî mă lăs“. Și comis'u 'nduioșindu-sî și cuprinđindu-l mîla, ūo tăiet cățalu di i-o scos + inima și pi urmî i-o tăiet + împărătesî degitu cel mic și i-o scos și ūochi din cap. Și după ei li-o pus pi tati 'ntr'o basmă, s'o suit pi caprî, ūo dat ghici cailor și s'o dus lăsînd pi 'mpărăteasa 'n = păduri chinuindu-sî di dureri.

Ūo stătuț + așa 'mpărăteasa zvîrcolindu-sî di dureri și vătîndu-sî, pân' cî-o răzghit'o foamea. Și ca sî-ș potoleascî foamea, ūo 'nceput + a rupi iarbî cu mînilî ș'a mîncă. S'o trăit + e așa ūo bucat' di vremi mîncînd ei găsă și cînd + îl iară sâti, sî ducè di be apî cu gura di'ntr'on = părău ei curgè pi'n = păduri. Acù

'ntru una din ȕili înblind $\times$ on = pădurari după vînat pi'n+acê păduri, ăo dat pîsti dînsa, și vădînd'o așă mîndru 'nbracati și cu ăochi seos, bojbăind pi'n=păduri, s'o aprokiiet di dînsa ș'o 'ntrebat'o, cî cum di sî găsăști 'n halu ista. Și eînd + împărătea-sa ăo auctî vorbî di ăom, strașnic s'o bucurat. Ș'o ȕis cătră pădurari — „Ȑom bun, ȕii-ț mîlî di mini și ie-mî a casî la dumea-ta, cî nu-ștîu pi ei lumi sînt. Cî ieu-îs cūeoana cutărui boieri din cutari tîrg, și mărgînd cu trăsura pi drum, m'o 'ntîlnîț niști talhari și mî-o luăat bani, cai și trăsura și după ei mî-o seos și ăochi și m'o calicî, m'o azvîrlit+în = pădurea asta“. Și pădurariul i-o fost=niști di dînsa ș'o luăat-o la dînsu-a casî. Și ei mîncă pădurariu mîncă și ie și dormê, cum putê. Iară bucuoasî cî trăiești di aȕ pi mîni. După ei-o stăut la pădurari v'o douî, tril lunî, ăo născut copkîlu cu cari iară 'ngreunati. Și copkîlu ceala iară băiet. Pădurari' o adus pi preut și l'o botezat, și i-o pus numîli Ȑilip — Crescu; Și iară și fimeia pădurariulu' 'ngreunati. Și după v'o cîti-va lunî, ăo făcut și ie on copkil (tot băiet). Ș'o crescut băieți cîia mărișori, și sî giucaă amîndoi pi 'n=pre-giuru casî, pi 'n = păduri și pist'tat locu, ca cum + ar și fost=niști fraț. Ș'amîndoi băieți ȕicêă pădurariuluț tatî. Amû, după ei-o crescut $\times$ ii di vr'-o șapti, opt ani, ăo spus Ȑilip — Crescu pădurariuluț — „tati, dă-ni la 'nvățaturî“. Atunci pădurari'-o ȕis—„la ei 'nvățaturî sî vă dau, dragu tati?“.

„Dă-ni la carti“, o spus Ȑilip-Crescu.

Atunci pădurari'-o luăat băieț' amîndoi, și s'o dus la tîrg la non = profesăr, și s'o tocmit cu dînsu, ca sî-i 'nveți băieț' on an di ȕili. Ș'o lasat băieți la dînsu ș'o vînit $\times$ a casî. Și după ei s'o 'mplinit $\times$ anu, s'o dus pădurariu la tîrg, ș'o plătî profesăru ș'o luăat băieț' a casî. Ș'o 'ntrebat pi băieț—„At + învațat voi carti, dragu tati?“ — „Am vațat, tati“. Acû după vr'o douî, trii lunî Ȑilip-Crescu ȕici iar cătră pădurari—„Tati, dă-ni la 'nvățaturî Atunci pădurari'-o 'ntrebat—„la ei 'nvățaturî sî vă mai dau, dragu tati?“ — „Dă-ni la stolerii“ ăo răspuns Ȑilip-Crescu. Și pădurari'-o luăat băieț' amîndoi, și s'o dus la tîrg, ș'o catat + on stoleri bun,

și i-o dat la stolerii pi-on an di dîli ca sî 'nveți. Și s'o 'nturnat × înnapoi a casî. După ei s'o 'mplinit + anu, s'o dus pădurariu la stolerî, ș'o plătit stoleriuluș, ș'o luuat băieț' a casî. Și i-o 'ntrebat—„Aț + învațat voi stoleriia, dragu tati?“ Băieț' o spus—„Am vațat, tati“. Amù iar după v"o donî, trii luni dîci Çilip-Crescu cătră pădurari—„Tati, dă-ni la 'nvățături“.—„La ei felî de 'nvățături sî vâ mai dau, dragu tati?“—„Dă ni sî 'nvățăm × a cîntă din scripeî“. Atunci pădurari-'o luuat băieț' amîndoi și s'o dus cu dînși la tîrg, ș'o căutat × on lăutari bun, și s'o tocmit cu dînsu sî-i 'nveți băieț' a cîntă din scripe' on an di dîli. Și după ei s'o tocmit cu dînsu, i-o lasat băieți și s'o dus × a casî. Și la sfîrșitu anului s'o dus pădurariu la lăutari, ș'o plătit lăutariuluș ș'o luuat băieț' a casî. Și i-o 'ntrebat—„Aț × învațat voi, dragu tati, a cîntă din scripeî?“—„Am vațat, tati“. Da băieț' avèu amîndoi scripeușoari buni cumparati di lăutariu cari-i 'nvațasî. Ș'o spus pădurariu cătră băietu lui—„Dac' ai 'nvațat tu cea-vă din scripeî, ian dî drept ciuda no rusasci, sî giucăm și noi și sî videm încaltea știi tu a cîntă“.

Și băieț' o scos scripeușoara ș'o 'nceput × a cîntă. Cîntă s' întălegi ca ori-cari lăutari. Ș'o giucat pădurarița și cu pădurariu cît × i-o plăcut. Și după ei s'o saturat di gioc no spus pădurariu cătră Çilip-Crescu.—„Ian cîntî și tu mă' Çilip-Creseule sî videm × ai 'nvațat tu macar ca fîioru-mîo“. Atunci Çilip-Crese' o spus—„E! he! he! ieu, tati, cînd + oi cîntă și cînd + îti=giucă, și cînd × îț=mîntuî di giucat, undi va apucă vremea, acolo a(veț) sî dormîț=trii dîli și trii nopt“. Atunci pădurariu i-o dîs—„Ian cîntî sî videm“. Și Çilip-Crese' o scos scripea ș'o 'nceput sî cînti. Și cîntă așâ di frumos, c'o 'nceput × a giucă și mă-sa cari iară seîrghitî ca vai di capu i. Ș'o giucat × ii cît × o giucat, și după ei-o gătît di giucat, undi i-o apucat vremea acol' o adormit. Ș'o dormît × ii trii dîli și trii nopt. Și după ei s'o trezît, ș'o luuat dî vorbî pădurariu și cu pădurarița.—„Ian uit'-ti, măi fimei, pântru cini m'am chieluit × ieu dî-am vațat pi Çilip-Crescu ista mai dihai di cît pi fîioru-mîo. Oari ei-am faci noi sî ni mîntuim di dînsu?“ Atunci pădurarița no spus cătră pădurari—„Sî-l iei pi

Çilip-Crescu 'n = păduri, chip ca sî tai niști lemni di stativi, și sî-l rătațeascî, cî n'a mai nimeri a casî. Da Çilip-Crescu știè tăt cî-o grăit pădurariu și cu pădurărița, cî iel iarà nazdravan de cum s'o născut. Și cînd + i-o spus pădurariu sî-ș iei-on topor și margi 'n=păduri s'aleagî niști lemni di stativi, iel ș'o luat și scripea cî știè iel + amù cî ari sî-l prăpădeascî.

(va urmà)

J. ÇEZAR J. JAZLĂOANU.

ZADARNIC

Zadarnic îmi mai ieși în cale
Și'n taină „vin'o“ par'că'mi spui :
În ochii tăi aprinși de patimi
Iubire nu'î, iubire nu'î.

Iea sama : prea te uiți pe tine
Și prea ti-i gîndul tot pribeag ;
Ai apucat drumul pleirei
Și n'ai trecut al vieții prag.

Ce-i *mîni*, ce-i *țeri* nu înțelegi ;
La tine toate-s veclnic a-zi ;
Și nu ști cît de amar te plinsul
În ceasu' crudului năcaz.

Cînd sub robiea întristărei
Așa te vei schimbă de tare,
Că nu te-a mai cunoaște nimeni
Din întunerecul, în care

Te-a cufundă beția vieții,—
Atunci părerile de reu
Te-or năvăli, cutremurîndu-ți
Odihna sufletului tău ;

Atuncia nu-i mai putea spune
Mine, cînd a-ză chiar te tîrziu ;
Sfîrșit durerilor păgîne
Ți-a fi 'n secriu, ți-a fi 'n secriu !

Zadarnic îmi mai ieși în cale
Și 'n taină „vin'o“ par'că'mi spuî :
În ochii tăi aprinși de patimi
Iubire nu-i, iubire nu-i !

GEORGE YASILIU

PROTIVNICII „CONTEMPORANULUI“

(urmare).

Dl. Dr. C. ie materialist și ne învinuște pe noi de idealism, ne învinuște de atîta lipsă de știință și judecată în cît am fi fost în stare a ne crede materialişti, pe cînd în realitate nu mai putem de spiritualişti! Își închipuie că noi nu sîntem în stare a deosebi o explicare materialista de una spiritualista și deci că le amestecăm la un loc într'un feliu de „pot pourri“ național. Noroc pentru bieata țara că s'a găsit un om competent în asemenea grele chestii, alt-feliu puteam și muri în convingerea că sîntem materialişti. Dar oare nu cum-vă tocmai dl. Dr. C. pătimeste de boala ce ne-o hărăzește nouă? Nu cum-vă face și d-sa ca și cel bat care se poticenește și de abiea poartă limba și tot acuza pe alții că-s beți? Cetitorii noștri vor fi văzut și singuri ce balamuciește în mintea pretinsului doctor C.; dar nu va fi de prisos să lămurim și noi lucrul cît mai bine.

Îeste un fapt foarte însemnat și care multă vreme a fost adus de deîști împotriva materialiştilor: a nume faptul că organisme animale și cele vegetale sînt mașini foarte desăvîrșite. Deîștii aretau cît de bine sînt înjghebate și potrivite aceste mașini pentru modul lor de viață, cît de superioare sînt iele mașinilor născocite de inteligența omenească și apoi scoteau încheere că numai o ființă peste măsura de înțeleptă a putut născoci și face atari mașini desăvîrșite. De acoloa urmă că nu întîmplarea, ci o ființă foarte înțeleptă ie plămuitoriul lumii.

Acuma în urma teoriei lui Darwin, ne explicăm aceste mașini ca rezultatul unei evoluții îndelungate, ca produse prin nenumărate perfecționări neîntrerupte în lupta pentru traiu, ca alese prin așa zisa selecțiune naturală. Acuma anatomia comparată ne arată toate formele mijlocii priu cari s'a făcut trecerea de la o simplă pată de pigment în jurul capătului unui nerv până la ochiu vertebratelor celor mai bine înzestrate în această privință. Tot ast-feliu cu toate funcțiunile și cu toate organele. Negreșit așa iese și cu funcțiunile sistemului nervos. Firește că sînt destule exeinple de organe nefolositoare, de organe așa numite închiriceite ori rudimentare, dar faptul în totalitatea lui rămîne netăgăduit de nime: ființele vii sînt mașini admirabil adaptate la felii lor de viață.

D-lui Dr. C. înse i se pare că Sofiea Nădejde ie spiritualistă ori idealistă dacă vorbește de organismul omenesc ca de o mașină care cumpănește reacțiunea întocmai după cerință, ca de o mașină care aduce singură atîta sînge cît trebuie și tocmai unde trebuie. Ba încă Dl Dr. C. ar fi putut să vadă altă parte a articolului în care iea spune că adaptarea organismului nu ie destul de perfectă și de aceea ne dă de sminteală în unele împrejurări foarte grave, cum ie de pildă la o frică prea mare care ne paralizază și chiar ne poate ucide.

De aceea numai d-l Dr. C. poate găsi greșală și monstruozi-tate în vorbele Sofiei Nădejde, cînd zice iea că crierul chiamă sînge din toate părțile și că lucrurile se schimbă așa cum ie mai fo-lositoriu pentru ca individul să poată lupta cu greutatea ce întimpină.

D-l Dr. C. ie materialist și de aceea se crede în drept a protesta împotriva Sofiei Nădejde care a îndrăznit a spune că „cre-erul gîndește, chibzuește și dă alarmă (ba acest cuvînt la și sub-liniat pârîndu-i-se prea din cale afară de spiritualist !) în toate părțile, poruncește până și nervilor cari îngustează vasele“ etc. Cum ? După materialismul d-lui Dr. C. se neagă faptul că crierul gîndește, chibzuește și dă alarma?! Pe cît se vede după d-l Dr. C. nici nu mai există cugetare, raționament și alte fleacuri de acestea: sînt

acte reflexe și mai mult nemică! Dar, deșteptule doctor: ori vei zice că gîndirea, chibzueala etc. sînt în fond acte reflexe foarte complicate și deci Sofiea Nădejde nu te spiritualistă dacă le atribuie crierului; ori le vei nega chiar existența și atunci te vei face vestit în țară prin adîncimea cunoștințelor d-tale psihologice.

Să presupunem, lucru pe care nici n'am visat să-l facem, că am fi susținut noi că totul în organism se face și se poronește de către crier. Iei! Ar urmă de acolo că sîntem idealști sau spiritualști? Mare minune, adîncă pricepere filosofică mai are și d-l Dr. C! Strașnic materialist care atîta de mult pricepe această teorie în cît socoate că după dînsa n'ar trebui de admis că creurul cîrmuește organismul! A atribuî creerului cugetare, chibzuire etc. i se pare D-sale *cabazlic idealist*. Vai de lume, ce mai apărători a găsit bietul materialism!

D-lui Dr. C. i se pare grozav cabazlic a admite o înriurire a creerului asupra nervilor ce strîmtează vasele sanguine; dar cum își explică atunci D-sa faptul că omul se îngalbeneste ori înroșeste cînd îi vine în minte entare sau cutare idee, fără nici o impresie externă? Ast-feliu cînd își va aduce cine-va aminte de o faptă rușinoasă ce a săvîrșit vre o dată, se poate foarte bine să i se suie sîngele în obraz ori în altă împrejurare să se îngalbenească. Tot ast-feliu cînd un om aude zicîndu-i-se în față un cuvînt batjocoritoriu, de ce și cum se face că omul se îngalbenește sau se înroșeste? D-l Dr. C. ne va spune poate că vibrațiunile aierului lucrează asupra nervilor perifericii și apoi prin o acțiune reflexă, la care creerul nu teia parte, se contractă sau dilată vasele, dar tare mi-i teamă că va rămîne singur de părerea aceasta; iear oamenii ceialalți vor ști că vorba a deșteptat o emoțiune în creeri și că atunci creerul (prin ce căi te altă chestie) a înriurit asupra nervilor constrictori ori dilătatori și s'a petrecut fenomenul și în acela-și timp s'a petrecut și cabazlicul idealist, adecă au lucrat crierii până și asupra nervilor vasomotori. Ca să vada d-l Dr. C. cum lucrează creerul îi voi înșiră cîte-va exemple din „Essai de psychologie générale par Charles Richet“ Paris 1887:

„Copilul care plînge pentru că vede pe altul plîngînd, sau care cascade pentru că altul cascade lingă dînsul, cascade ori plînge pentru că vederea, lacrimile sau cascade lucrează asupra inteligenței lui. Dacă ar fi cu totul lipsit de inteligență, n'ar plînge și n'ar cascade.

„Cînd un cîine tremură fiind-că stăpînu-su ridică biciul tremurul ieste un reflex psihic. Ar tremură animalul, dacă biciul n'ar trezi în mintea lui noțiunea de pedeapsă ?

„Cînd gîdylim un copil mic și iel începe a ride, acest ris ie poate curat reflex ; dar ie reflex psihic, dacă, în loc de a-l gîdili pe copil, numai ne facem că vroim să-l gîdylim, fără înse a-l atinge cu mîna ; atunci risul ie reflex, dar, fiind-că presupune noțiunea de gîdilitură neîntîrziată, reflexul ie psihic.

„Soldatul care, într'o luptă, se pleacă auzind șuierul unui glonț, nu s'ar plecă de n'ar fi inteligent, adecă dacă n'ar ști că șuierul ie al unui glonț, care glonț îi primejdios.

„Vinătoriul care, într'o pădure, auzind un zgomot neașteptat, ridică pușca și se scoală, face o mișcare reflexă, căci nu poate a se stăpîni, și a trăsărit îndată ce-a auzit zgomotul : această trăsărire^e fără de voie ie negreșit inteligentă.

„Omul care se înroșește de minie, pentru că l'a ocărit cine-vă, s'a înroșit reflex. Dar s'a înroșit, pentru că vorba a fost ocăritoare : nu sunetele înse-și, cu totul fără însemnătate, l'au făcut să se înroșască ; înțelesul legat de acea grupă de sunete l'a făcut să se înroșască.

„Cînd ne vine greață ascultînd povestindu-se vre un lucru desgustătoriu, greața ieste un reflex psihic, de vreme ce presupune oare-și care lucrare intelectuală. [Tot așa și în alte împrejurări asupra cărora trec].

„Cînd din vîrful unui turn, privind în jos, vedem zidiul drept, și pămîntul jos de tot, și simțim amețală destul de mare pentru a nu mai putea sta în picioare și pentru a șovăi, această amețală ie un reflex psihic ; căci ațițarea vizuală, n'are în sine nemică în stare a produce amețală, și numai ideea căderii și conștiința că prăpastia ie deschisă pricinuește amețală.

„Risul, lacrimile, mișcările pricinuite de iubire, de minie, de desgust, de *frică*, de durere, sînt reflexe psihice. Să presupunem că un gimnastic face figuri pe un trapez așezat sus și cade de acolo jos; priveliștea va pricinui o emoțiune nespusă de mare în mulțime; și, dacă s'ar putea număra atunci pulsul tuturor celor de față, s'ar vedea mai la toți că inima bate mai răpede: această grăbire ieste un reflex psihic; căci notiunea primejdiei mari în care ieste gimnasticul ie trebuitoare pentru a explica astă turburare a ritmului inimei.

„Mai stăruin, exemple de ast-feliu de acte sînt nenumărate. Aceste acte sînt reflexe, căci sînt fără de voie și urmează îndată după o ațitare periferică; dar cer o prelucrare intelectuală foarte complicată. Aceste reflexe psihice sînt caracterizate prin aceea că ațitarea externă care le pricinuește ie de tot mică. Prin sine însăși, ie nu-i nemică și n'ar avea nici o urmare, dacă inteligența n'ar înțelege-o, mări și preface atîta în cît să ajungă în stare a lucra asupra măduvei.

„Caracterul comun al acestor reflexe psihice ieste că-s *senzoriale*, adecă pornesc de la o ațitare a simțurilor.

„De regulă ie ușor de deosebit un reflex simplu de unul psihic. De pildă, ieată lumina vie a fulgerului ne orbește în vremea întunecului nopței. Această lumină ie atît de puternică în cît pricinuește oare-și care spaimă care face să ni se bată inima ori să țipăm. Acesta-i un reflex psihic. Tot o dată lumina aceea face să ni se stringă pupila, acesta-i un reflex simplu. Dacă apropiem de nas un șipuşor cu amoniac, tăriea gazului ne va face să lăcrimăm, să strănutăm, să tușim: acestea-s reflexe simple; iar dacă ast miros produce desgust și greață, cum se întîmplă la unii, atunci avem un reflex psihic.

„Deci numim *reflexe psihice* mișcările nesupuse vroiței, pricinuite de o ațitare care a produs oare-și care cunoștință, nehotărită sau hotărită, conștientă sau inconștientă, despre felul acestei ațitări. Ațitarea externă singură nu-i îndestulătoare; judecata inteligenței asupra acestei ațitări are rolul de căpetenie, și ațitarea

nu poate pricinui un act reflex de cît dacă ie modificată, prefăcută, întărită prin o prelucrare intelectuală.

„Alt-feliu zicînd actul reflex psihic ieste un reflex în care aţîţarea periferică, neînsemnată în sine, ie prefăcută de către inteligenţă aşă în cît ie în stare a face să lucreze centrele reflexe ale măduvei.

„Acest amestec al inteligenţei nu iea acestor acte caracterul reflex. Sînt în adevăr nevolontare, şi chiar, întru cît-vă, neconştiente.

„Şi mai întăiū ie lamurit lucru că aste acte nu-s supuse vroinţei. Am citat exemplul cu căderea unui gimnastic de pe trapez, astă cădere pricinueşte bătaie de inimă la cei mai mulţi privitori. Oare la toţi aceştiea astă grăbire a bătailor inimei nu-i cu totul nesupusă vroinţei? Ie lucru cu totul neîndoielnic ; căci nu numai că grăbirea sau iuţirea bătailor nu ie cu vroinţă, dar chiar să-şi dea cît de multă silinţă privitorii n'ar putea să-şi oprească inima de a se supune astei înriuriri. Apoi fenomenul ie şi inconştient la cei mai mulţi, şi la mulţi iuţirea pulsului nu va fi destul de mare pentru a-i face s'o bage în samă. Ori cum emoţiunea va pricinui fără îndoială şi alte reflexe, contracţiuni de intestine, oprirea secreţiunei salivei, încreţirea pielei, fior de tremur, toate fenomene nesupuse vroinţei şi în mare parte inconştiente.

„Cercetarea acestor reflexe psihice ne dă şi alt rezultat foarte însemnat, ne dovedeşte înriurirea ce are inteligenţa asupra mişcărilor reflexe. Până acoloa am privit mişcărilor reflexe ca o reacţiune curat automatică a măduvei respunzind la o aţîţare din afară. Dar cercetînd reflexele psihice, vedem că fenomenul ie adesea mult mai complicat, şi că inteligenţa, deci centrele nervoase superioare encefalice, au înriurire însemnată asupra reflexelor.

„Astă înriurire a creerului asupra reflexelor merită să fie examinată cu totul special.

„D-l *Setschenoff* (Secenof) şi alţi fiziologi au dovedit acest fapt însemnat că dacă scoatem creerul de la un animal, reflexele mădu-

vei se fac mai puternice, iar pe de altă parte ațitarea creerului (prin electricitate sau prin acțiuni chemice) slăbește puterea reflexelor.

„Experiența ie ușor de făcut și dă tot de a una rezultate pozitive. Presupun că am măsurat, înainte de-a tăia măduva, tăria ațitării trebuitoare pentru a produce un act reflex. Fie această tărie de o potrivă cu 1, o intensitate jumătate mai slabă va ajunge să pricinuească tot același act reflex după ce vom scoate creerul.

„Fenomenul se observă la toate animalele asupra cărora s'au făcut cercetări. S'a dovedit că ieste și la om, de pildă în urma unor rîniri ale măduvei în regiunea gîtului. De asemenea ori de cîte ori lucrarea creerului ie slăbită, prin vre-o boală, ori prin somn, reflexele îs mai puternice și mai ușor de produs.

„Pentru a explica ast fenomen s'au propus multe ipoteze...

„Un segment nervos (creerul superior) are acțiune înfrînătoare asupra segmentului inferior (măduva spinărei).

„Ast-feliū se statornicește un feliū de dualitate neîncetată între măduvă și creer. Creerul tinde neîncetat a slăbi și înfrîna actele reflexe; măduva spinărei trimete neîncetat ațitări la creeri. Cu cît ie creerul mai puternic, mai activ, cu atîta lucrările reflexe sînt mai slăbite, mai micșurate. Ast-feliū, în șirul ființelor, animalele cu putere psihică mai mare au puterea reflexă cea mai slabă.

„Vieța psihică ieste deci veșnic în luptă cu cea reflexă: și, fiind-că vieța psihică ie ținută în activitate prin ațitările senzoriale, urmează că ațitările senzoriale, și în particular ale vederii și auzului, trebuie să fie privityte ca ațitări înfrînătoare (inhibitorii). De alt-feliū reflexele psihice inhibitorii sînt mai atîta de numeroase cît cele psihice ațitătoare [de cari s'a vorbit în urmă].

„De pildă, în cazul pomenit, cînd gimnasticul cade de pe trapez și sparie pe privitori, la mulți ieste o dată cu palpația inimei pricinuită de vederea căderii și o dată cu emoțiunea, un feliū de sincopă în respirație, o oprire a resuflărei, care-i o acțiune reflexă psihică înfrînătoare.

„O mulțime de acțiuni organice sînt alt-feliu paralizate și împiedecate printr'o ațițare periferică..... o emoțiune, o frică turbură secrețiunea sucului gastric și cășunează nemistuirea; tot aceste stări de conștiință opresc pe dată secrețiunea balelor. Frica face să ni se usuce gura, tocmai oprind secrețiunea balelor“.

Credem că D-l Dr. C. se va vedea nevoit a-și mărturisii că nu-i tocmai așa mare cabazlie a spune că creerul lucrează asupra nervilor ce îngustă vasele etc. Credem că va vedea că numai d-sale i se pare un cabazlie idealist a atribui creerului foarte mare influință asupra organismului; noi am aretat, după Richet, că creerul în unele împrejurări pricinuește reflexe, lucrînd asupra centrelor din măduvă, iar alte ori le înfrîna pe cele ce tind a se produce. Cetitorii noștri au putut vedea chiar bucați despre frică și cari se potrivesc în totul cu cele spuse de Sofiea Nadejde. Trebuie să fie cine-vă de teapa d-lui Dr. C. pentru a crede că ar fi teorie spiritualistă a admite că emoțiunile lucrează asupra circulațiunei, secrețiunilor, etc.

Deși aceste teorii sau mai bine aceste fapte nu-s tăgădute de nime și ar ajunge poate citația din Richet; pentru mai bună lămurire vom aduce și altele, de pe aiurea.

Ieată acuma un exemplu zdrobitoriu, deși cît ie vorba pentru cele spuse de Sofiea Nadejde ajung cu prisos cele de sus.

D-l Dr. C. ar fi trebuit să știe despre experiențele facute prin sugestie hipnotică și, de ar fi știut, ar fi aflat că și numai prin sugestie se poate pricinui o beșicare așa de violentă ca și cu o vezicătoare. Ieată ce serie în această privință H. Beaunis, profesor de fiziologie la Facultatea de medicină din Nancy ¹⁾ în capitoul intitulat „Vésication par suggestion hypnotique“ adecă *beșicare prin sugestie hipnotică*.

„Această experiență ie o dată în istoria somnambulismului provocat. Prin iea se dovedește neîndoielnic că fenomenele somnambulice sînt reale și tot o dată se dovedește *influința enormă*

¹⁾ Vezi *Le somnambulisme provoqué, études physiologiques et psychologiques*. Deuxième édition-augmentée Paris 1887. pag. 73—84 și pag. 279—283.

ce are creierul asupra tuturor funcțiunilor vieții organice“ (cum ți se pare, D-le Dr. C ?)...

Ieată o experiență făcută de Focachon, spîteriu la Charmes. Elisa F. simțea o durere deasupra stîngîi stîngi, spîteriu a adormit'o și apoi i-a sugerat că la locul pomenit se va face o beșică de vezicătoare ; și în adevăr beșica s'a făcut, deși nu pusese de loc vezicătoare. Mai pe urmă tot numai prin sugestie i-a produs în regiunea claviculară dreaptă „niște arsuri cari ierau întocmai ca și cum le-ar fi produs prin ardere“.

Ieată descrierea experienței celei mai complete :

„Ni se dădù prilej a face încercarea aceasta în urma unui atac de histero-epilepsie care i se întîmplă la sfîrșitul lunei lui aprilie.

„De opt-spre-zece luni nu mai avuse atac.

„Sub cuvînt că o duce la Dr. Liébault pentru consultare, d-l Focachon o duse la Nancy, la 12 mai 1885 ; iea nici nu gîndea ce au să facă și credea că au să se întoarne la Charmes la patru ceasuri după amiează-zî.

„O adormi înaintea noastră (zice Beaunis) lu un-spre-zece ceasuri demineată. Data aceasta îi lipiră pe spata stîngă la unloc unde nu pută ajunge iea cu mîna, hîrtie de timbre postale unse cu gumă, [pusese patrate din această hîrtie pe brațul cui-vă timp de opt-spre-zece ceasuri și nu se observase nici înroșire măcar sub dînele]. Peste acea hîrtie puseră un pansament, alcătuit din cordeluțe de diachylon și di'ntr'o compresă. Această formă de pansament, propusă de Dr. Liébault s'a întrebuintat pentru a face ca mintea somnambulei să fie neconținut ațintită asupra ideei de vezicătoare, și apoi închiseră pe Eliza, după ce i-au sugerat numai de trei ori, cîte trei minute la fie-care dată, și iea petrecu toată noaptea închisă cu cheea într'o odăie, după ce a fost mai întaiu adormită prin hipnotism.

„A doua zi la 13 mai, ridicară pansamentul față cu toți cei ce se interesau de rezultatul experienței, și după cercetare s'a încheiat următoriu proces verbal:

„La 12 maiu 1885, la 11 ceasuri deminează. d-l Focachon a doarme pe D-șoara Eliza față fiind domni Bernheim, Liébault, Beaunis și alte câte-va persoane. În timpul somnului, îi²lipește pe spata stîngă opt timbre poștale, sugerîndu-i că-i pune o vezică-toare. Timbrele le ținu în loc prin câte-va cordeluțe de diachylon și pri'ntr'o compresă.

„Apoi lăsarăm pe bolnavă toată ziua în starea aceasta, după ce a trezit'o de două ori: pentru masa de la amiea-ză și pentru cea de sara, dar n'a fost lăsată din ochi ei neconținut priveghiată.

„Pentru noapte, d-l Focachon o adormi sugerîndu-i să se deștepte tocmai a doua zi la șapte ceasuri (cum s'a și făcut).

„În ziua aceasta, la opt ceasuri și un șfert, d-l Focachon a ridicat pansamentul, față fiind d-nii Bernheim, Liégeois, Liébault, Beaunis etc. Cu toții constatămî întâiu că timbrele n'au fost clințite din loc. Le deslipește și locul pe care au fost lipite ne arată pe o întindere de două-zeci de centimetre patrute, epiderma îngroșată și mortificată, decolorare albă-gălbie, dar epiderma nu s'a rîdicat încă și nu-s beșici, ie îngroșată, puțin încrețită și înfătoșază într'un cuvînt aspectul și caracterele perioadei ce precedă beșicarea propriu zisă cu producere de liquid. Această regiune ie încunjurată de o zonă roșă și înflată. Această zonă ie lată de jumătate de centimetru. După ce s'an constatat aceste fapte, a pus o compresă uscată pe deasupra regiunei, pentru a se putea observa locul ce-vă mai tîrziu. La un-spre-zeece ceasuri pielea are tot aceea-și înfătoșare ca și deminează.

D-l Focachon s'a înturnat la Charmes împreună cu Eliza și a scos la patru ceasuri după amiează-zi fotografia de pe partea beșicată. Pe fotografie se văd limpede mai multe phlyctene (4 până la 5 cari s'au dezvoltat probabil în vremea călătoriei de la Nancy la Charmes). Phlyctenele au tot crescut și au început a da un felu de serozitate groasă și albicioasă.

„La 28 maiu beșicile tot dădeau punoiu și d-l Focachon le-a fotografiat de mai multe ori.

„La 30 maiu, produse tot la această persoană o beșicare în-

tocmai ca de vezicătoare pe braț, și o fotografie și pe aceasta de mai multe ori.

„Aceste fapte le-am comunicat *Societății de psihologie fiziologică* în ședința de la 29 iunie 1885 și am aretat membrilor fotografiile“.

Dr Focachon a mai făcut asemenea experiență și tot cu izbândă cu Mariea G. Beșicarea s'a urmat mai greu de cît 'a Eliza F., dar a reușit în totul.

Dr Beaunis mai spune niște lucruri cari fiind foarte însemnate le traduc doar, ași aduce ce-vă lumină asupra *cabizlicului idealist* care a indignat așa de groznic pe materialistul Dr. C. de la Vizantia.

„Ast-feliu secrețiunea ca urina, sudoarea, lacrimile, laptele etc. pot fi atîțate prin sugestie; fluxul menstrual poate fi regulat, micșurat sau mărit; putem chiar pricinui secrețiune de lacrimi numai la un ochi; într'un cuvînt, cum s'ar zice, nu-i funcțiune organică despre care să putem zice că nu-i supusă sugestiei hipnotice și deci, d-le C, *înriurirei crecerului*“.

„Dumonpallier a comunicat de curînd societății de biologie niște experienți: a produs prin sugestie, la histerice ce pot fi hipnotizate, congestii locale și ridicări de temperatură de mai multe grade, toate acestea în regiuni hotărîte după voia experimentatorului“.

Domnii Bourru și Burot au făcut cunoscute (la 11 iulie 1885) fapte de epistaxis și de sudoare cu sînge pricinuite prin sugestie hipnotică la un bolnav hemiplegic și hemianestezic.

Aceste fenomene constatate acuma cu totul științifice explică fenomenul zis al *stigmatizărei*, care s'a observat în veacul de mijloc și chiar în zilele noastre la isterice cari repetau scenele răstignirii lui Hristos și aveau sudoare cu sînge la palme, la picioare și la coastă, acolò unde după evangheliile s'au făcut lui Hristos rani (cu cuiele și cu lancea).

Dr C. în calitatea sa de materialist, ar tracta toate aceste fenomene de șarlătaniile popești; fiziologia și psihologia mo-

dernă le explică înse minunat de bine și tot o dată arată ce colosală înriurire și stăpînire are creerul asupra organismului și chiar și asupra vaso-motorilor.

Experienți de acestea s'au făcut mai de de mult, D-l Beunis citează la pag. 279 etc. fapte povestite într'un jurnal de magnetism pe la 1840; sugestiile le-a făcut D-rul Prejalmini din Piemont, martur a fost și d-rul de Bonis.

D-l Focachon a făcut cu Eliza F. și altă experiență: i-a lipit pe un braț o bucată de pleastur de vezicătoare și pe celălalt altă bucată tot din același pleastur și i-a sugerat că pleasturul de pe mîna stîngă n'are să producă nici o beșicare. Așa a și fost: cel de la dreapta a făcut beșici, iar cel de la stînga n'a avut nici o urmare.

D-l Dr. C. are și bunătate de ne arată explicarea d-sale la cele spuse de Sofiea Nădejde, ieat'o:

„Socot că e bine să arătăm aice mecanismul năvălirii singelui la crier la emoțiune, deci și la frică:

„Atîțarea nervoasă produsă de lucrul care provoacă o emoțiune e atât de puternică în cît se întinde peste o mare parte din sistemul nervos. Centrul nervilor numiți *Vaso-motori*, e atins și anume se atîță *Vaso-constrictorii pelei*. Vasele de sânge ale pelei se îngustează și sângele ie silit să se retragă din această parte și n'are încotro merge de cît în spre organele lăuntrice ale trupului, și deci la crieri. Cum rămîne așa dară cu *alarma* d-v, când toate aceste fenomene sunt pur reflexe? Poate d-l Nădejde să înțeleagă“.

Așa dar la d-l Dr. C, deși ie o emoțiune în creeri și apoi creerii lucrează pe niște căi, despre cari nu ne-ocupăm, până și asupra centrului *vaso-motorilor constrictori*, deși ie la mijloc o stare de conștiință,—la D-sa se chiamă că ie vorba de *fenomene pur reflexe*!! Adîncea fiziologie și temeinică psihologie, n'am ce zice!—Și în aceste fenomene, chiar de ar fi și reflexe pure nu vede D-sa *finalitatea*, adecă o înlănțuire menită a îndeplini un scop?—De nu vede, nenorocirea D-sale; dar de ce se mînie pe cei ce o vād?

Ieste și o contradicere, căci după ce d'incolo tuna împotriva celor ce dau creerului înriurire asupra vaso-motorilor, ce alta face chiar D-sa cînd spune că ațîțarea nervoasă produsă de emoțiune se întinde până la centrele vaso-motorilor ? Nu ie vorba tot de lucrarea creerului iritat asupra centrelor vaso-motorilor ? Ori dacă i se pare că nu se contradice și dacă se leagănă cu ideea că a spus altă ce-và, atunci a luat o frază de unde-và, de la vre un autoriu și, fără a o pricepe, a pus'o, cu gînd că zdrobește pe alții, cînd în adevăr se zdrobește numai pe sine, dovedind, și celor mai buni prieteni ai D-sale, că ie lipsit de pregătirea trebuitoare pentru a judecă în chestii de psihologie.

(Va urma).

REDAȚIEA

ZIUA TRECE, VINE NOAPTEA

Ziua trece, vine noaptea.... Vremea'și cîntă cîntecul,
Cîntec neschimbat de veacuri și urmînd descîntecul
Ce-l vrăjește neființa în adîncurile firei,
Într'o lume nepătrunsă de săgețile gîndirei,
Unde clipa'i tot aceea cu adîncea vecinicie,
Unde'n astă-zi se încheie și ce-a fost și ce-a să fie ;
Cîntec rece, fără vieață, dar însuflețit de noi,
Cînd un zîmbet mai desface pînza grelelor nevoi,
Cînd pe bolta'ntunecată se ivește soarele,
Negurile-amărăciunei pentr'o clip'omoare-le ;
Cîntec, ce cuprinde lumea, firea vieței o pătrunde,
Căci ni-l cîntă ori ce iese și ni-l cîntă ori și unde :
Cîntă paserile'n codru, cînt'a frunzelor lin freamăt,
Ca și murmurul de riuri, cînt'a viforului geamăt ;
Cîntă fumul, ce se urcă vîlurînd di'ntr'o cătuie,
Cîntă colbul dus de vînturi și purtat pe cărăruie ;
Limba jalnicului clopot ce dezvăluie mormîntul,
Nazuința ce'n orbirea-i vîntură întreg pămîntul,
Gîndul, care ne frămîntă,
Cîntecul vremei ni-l cîntă
Și ni-l cîntă'n tot de a una
Soarele din ceriū și luna,
Stelele tremurătoare,
Florile mirositoare

Și vieața călătoare ;
 Și ni'l cîntă și'l îngîină
 Dragostea, care ne mîină,
 Lacrima celui, ce plînge,
 Vedeniea, ce se stînge,
 Sufletul, ce se trezește,
 Lumea, care vremuește.

Ziua trece, vine noaptea... Cîntec trist, îmbătrînit
 Ca și doina cea de jale ca și sufletul cernit.
 Soarele se duce aiurea, altă lume să vădească,
 Să dezlege'n altă limbă suferința omenească
 Și, cum lunecă la vale un copil pe iearba arsă,
 Lunecă discu-i și'n aier valuri de lumină varsă,
 Până cînd par'că atinge vîrfu dealului din zare
 Așternîndu-i sus pe muche, drept cunună sclipitoare,
 Ca un șerpe de lumină, ce din aier se desprinde
 Și'ntinzîndu-se pe zare vîrfu dealului l'aprinde :
 Soarele s'a dus, dar totu-și ie'n văzduh icoana lui,
 Îl vedem și-acum cu toții, soare ieste, soare nu-l...
 Ca și cum văzduhu'l ține vrînd să-și deie'nchipuirea
 Că mai are soare vesel, că mai simte fericirea
 De-a purtă lumina'n față.

Dar încet, încet se stînge
 Soarele scaldat în sînge :

A văzut multe : lumina-i a dezvăluit o lume
 De mizerii fără nume ;
 Prin orașe mari, prin sate,
 Prin pustiuri și palate,
 Prin bordeiele 'ngropate
 A văzut pe aceea-și lume două tabere în luptă,
 Una stinsă de petreceri, una de mizerii ruptă ;
 A văzut aici cum trupul unuia din fericiți
 Ie mormîntul viu a sute, sute de nenorociți ;

A văzut pe fiu și tată întinzînd aceea-și pîne,
Om la om cum se răpede și cum rupe, ca un cîne,

Sinul mamei, care-o dată
I-a dat vieța blăstemată.

Acum soarele se duce altă lume să vădească,
Să dezlege'n altă limbă suferința omenească.
Și 'ntr'acolo tot văzduhu-i soarbe razele și fața
Cît icoana-i înaintea-i merge ca să dea vieța :
Soarele par' că-i la mijloc, cîte-un disc în cîte-o parte,
Cum pînind de care lume tericirea-i mai departe.

Și te-ai dus, lumin'a zilei și-a vieții blindă stea
Și pe noi ne-a dus pămîntul, ne-a răpit din fața ta.
Noaptea par'că se ridică din pămînt cu umbra-i rece,
Și pe brazdă se întinde și'n văzduh pe urmă trece,
De rămîne peste lume vâlul trist de întunec :
Tot ce-a fost aievea ziua pare-acum ce-vă himeric.
Luna, palidă icoană, di'ntr'al ceriurilor haos
Se apropie curată, vestitoare de repaos
Și rămîne neclintită 'n bolta ceriurilor sus,
Par'că-i o fîntîn'adîncă în lumile cari nu-s.
Umbra liniștei vrăjește și izvorul muncei sacă,
Șoapta viselor în taină îmbătînd pe om, împacă
Iluzia fericirii cu foamea flămîndului
Și a trupului odihnă cu răscoala gîndului :
Năzuințele, ce ziua adumbrite's în durere,
Noaptea capătă vieță și se schimbă 'n mîngîiere
Care farmecă simțirea, ca un farmec de poveste :
Tot ce-a fost himeric ziua noaptea par'că aievea ieste...
Scînteie întreg văzduhul de sclipirile de stele,
Cari'mi spalberă amarul surizînd gîndirei mele...
Da, zimbîți, măcar voi stele, căci vieța'mi nouroasă
N'a simțit pe lume încă o zimbire așa duloasă ;

Deșteptați, măcar voi faele, din a mele 'nchipuiri
 Visul unei fericiri ;
 Scînteiați, flori scilipitoare : Zimbetul vostru de noapte
 Sufletului dă virtute și-a iluziilor șoapte
 Par'că vin blînde, mai blînde și încet se 'ngîină 'n taină,
 Cît la dulcea armonie vieața îmbracă altă haină.

Armonie, Armonie, cor de visuri deșteptate
 Di'ntr'o lume fără vieață, vieață fără de păcate,
 Unde inima 'nviindu-și toate patimile sale,
 Se ridică peste patimi, sfarm'a chinurilor jale,
 Dă-mi o clipă de vieață și'n afară de dorință,
 Să mă uit văzînd aievea nesfîrșita-mi năzuință !
 Armonie, armonie, glas pierdut în hăul vieței,
 Unde farmecul tău stinsu-i de negrele umbre-ale ceței,
 Vin'o blîndă, mîngîioasă și 'ngîinîndu-te cu tine,
 Spune-mi liniștea senină, dă-mi privirile'ti senine
 Și din negurile lumii, care-acuma nu mai plînge,
 Într'un suflet plin de zbucium te răsfrînge, te răsfrînge !
 Ah, senin, senin, cînd oare t'ei desface di'ntre astri.
 Să cobori pe raza dulce a doi ochi senini, albastru,
 Să pătrunzi în adîncimea sufletului turburat
 Și să 'mvii măcar o clipă visul care l'am visat ?
 Înțeleg cum se îngîină vis cu vis tainic în minte,
 Văd iluzia zîmbindu-mi, înse înțeleg că minte :
 Par'căud așa în taină lingă mine, lingă mine
 Murmurul de fericire și nu știu de unde vine,
 Înse vine și-i aproape, dar așa-i de depărtat,
 Par'că și-a pierdut vieața în clipa cînd a plecat...
 A pierdut'o ? A pierdut'o ?
 Nici o dată n'a avut'o.

Și, plecînd din mine însu-mi tot în mine a 'nghețat,
 Ca o rază ce se stinge fără să fi luminat ;
 Urmă n'a ramas di'ntr'însul, cum nu-i urmă pe-un părete

De umbrele, ce trimete

Un copac stingheriu, pe care frunzele nu-l încunună
 Dar pe care-l luminează sarbăda rază de lună.
 Căci un vis poate să fie strălucit, măreț, feerie :
 Vis rămîne, umbră sacă într'o lume de 'ntunerec.

Și cu toate-acestea visuri ai să depeni viața 'ntreagă
 Într'o lume unde trupul nu vrea gîndul să'nțeleagă,
 Unde ne'mpăcat cu tine vrei pe alții să împaci
 Și privind măcar la alții liniște 'n suflet să-ți faci ;
 Unde vezi trăind trecutul și 'n afara ta și 'n tine
 Și 'n gîndire otrăvindu-ți năzuințele senine :
 Ai să te 'ntilnești în lume cu mizeria gîndirei,
 Care-ți pizmuieste vloga și rîvnirea fericirei,

Care'n limbă cumpănită

Vrea să ducă la ispită

Sufletul ce știe chinul și'n afară de iubire,
 Ce simțește măcar milă de sermana omenire.
 Tot ce ai mai sfînt în cuget și mai drag vieții tale

Peste cap o să-ți prăvale

Spiritul și tot sarcasmul unei lumi îmbătrînite
 Care judecă viața cînd mormîntul o înghite,
 Ca un mort ce-ar zmulge pînza înnegritului lințoliu
 Numai ca să poată ride, de-al rudeniilor doliu.
 Și aū dreptul ca să ridă, idealul să-ți mînjască.
 Și pe scenă și în versuri : așa'i mintea bătrînească.
 Știuiei doară ce-i viața : nu degeaba au nălbit
 În saloanele aurite a cutărui prinț vestit ;
 Nu degeaba doar și astă-ziiei trăesc, trăesc în noi
 Prin tot ce avem ridicol și ne tîrîie'nnapoi...
 Dar atîta reutate pe o lume-așă de mică
 Sufletul ți-l nemicește, cugetarea ți-o despica
 Și luptîndu-te cu tine., di'ntr'un vis așa feerie
 Te trezești tîrîndu-ți viața într'un haos de'ntunerec.

Intunerec ? Da 'ntunerec !.... Oh, mi-i frică și mi-i groază :
 Aretări din bolta minței peste mine vor să cază
 Și s'adună ca și popii la un om ce-și lasă duhul,
 Se adună ca strigoii de cutremură văzduhul,...
 Furnică'n vinele mele și florii șerpuiesc...
 Noapte, sparge-te o dată, lasă-mă să mai trăiesc !
 Vreau să fiu ce-vă ; m'auzi tu ? Vreau să fiu pe lume ! Unde?
 Unde vrei să fug ? Acolo cine poate a mai pătrunde ?
 Ce-i acolo ? Frig ? Vieață ? Tu-îmi spui că ie repaos,
 Că ie liniște acolo : liniștea poate fi'n haos ?

Altă lume ? Fericire ?

Cine simte fericirea, dacă nu iese gîndire ?
 Cine poate să'nțeleagă farmecul păcii eterne,
 Cînd în fața nesimțirei neființa se așterne ?

Nu ! Aiurea-i taina vieții : omul nu-i făcut să moară,
 Dar, născut, viează o clipă și nevoile doboară :
 Nu doar ca să să'mvie floarea cade a nopților agheazmă,
 Dar de rouă'nviortată floarea'n aier dă mireazmă
 Și, pe urmă dacă 'n locu-i ie un spin ce-l poartă vîntul,
 Dacă focul, care arde, tot pe vatră se va stînge,
 Dacă pruncul ce zimbește cu aceia-și ochi va plînge,
 Dacă vieața 'n nevieață își descopere mormîntul
 Zimbetul zimbet rămîne, floarea iese vecinic floare,
 Suferința'n veci izvoru-i de iluzii orbitoare.

Întrebarea nu-i *de unde* am luat această vieață
 Și nici *în cotro* voi merge, cînd voi fi un trup de ghiață,
 Dar *ce fac* pe astă lume : înaintea și pe urmă,
 Cînd nu iese încă vieață și cînd vieața ni se curmă,
 Spin și floare tot nemică-s și în hău ie tot aceea
 Pietra care dă scînteie, crierul ce dă ideea.
 Fie 'n urma noastră haos și tot haos înaintea,
 Vieața tot rămîne vieață, rămîn sfinte cele sfinte :

Pentru noi aceasta-i lumea ; ce-ai făcut, aceea iese.
C'a pieri, ce-ți pasă ? Nime n'o să-ți mai aducă veste,
Căci, precum mai înainte, cînd împrăștiat prin lume
Nu știeai de dor și patimi, nu purtai un trup și-un nume ;
Tot ast-feliu și după moarte, de-i trăi prin flori, prin grieri,
Singe reu n'or să-ți mai facă ale dușmanilor scrieri.
Pentru noi aceasta-i lumea și de-i traiul fără tihnă,
Pentru clipa de greu zbucium ie-o vecie de odihnă.
Cum va fi odihna ceea, cine poate să mai știe ?
Fie-care pune 'ntr'însa toate cîte vrea să fie.
Mică poate-i lumea noastră, a-zî trăește, mine pieri ;
Înainte vecinicii poate că sîntem himere ;
Înse înainte noastră și-a sermaneî noastre minți
Sîntem oameni, cari o clipă cărmuiți de năzuinți
Vrem să facem ca vieața, ce nu știm cum iese 'n sine,
Să ne dea măcar părerea că pe lume ie mai bine.
Altă vieața, altă lume ! Ah, și noi vrem altă vieața,
Dar vroim s'o înțelegem, și vroim să-i știm dulceața,
Vrem și noi odihnă lină, visuri blînde și frumoase,
Înse pe o lume vie, nu'ntr'un ținterim de oase,
Căci mai bine să fim pradă unor visuri și-aretări
De cît viermilor din groapă și amarnicei uitări.
Altă vreme, altă vreme... cîntec dulce, cuget sfînt !
Altă vieața, altă lume, dar aicea pe pămînt
Și aicea fericirea spuie-ne descîntecul
Cînd în lumea 'nchipuirei vremea'si cîntă cîntecul.

P. A. TEODORU

BIBLIOGRAFIE

Mihail S. Popovici *Poesii*. vol. în 8° mic V, 132 pag. Tipografia „Concurența” Botoșani 1887.

I. P. Florantin. *Grădina de copii*. Ed. a II 1. vol. 8°, 79 p. Editura Fraților Șaraga Iași 1887.

Lazăr Șaineanu. *Dicționar Germano-Român* conținând : nomenclatura completă a vocabularului german ; termenii tehnicii și neologismele cele mai întrebuițate ; indicarea etimologiei, a accentului și a pronunțării ; fraseologia și expresiunile idiomatice. (Aprobat ca operă didactică). 1 vol. în 8° XVI, 502 pag. Editura librăriei Socecu & Comp. București 1887.

Bibliografia română. Buletin mensual al librăriei generale din România și al librăriei române din streinătate de Alexandru Degenmann librar 1885—1886—1887 (an. VII, VIII, IX). Ed. librăriei A. Degenmann 1 vol. în 8°, 52 pag. București 1887.

Andrei Vizanti. Raport asupra proiectului de organizațiunea generală a învețământului public, cu adaosele și modificările comitetului delegaților adunării deputaților. Partea I *Principiile legii*. 1 vol. în 8° 180 pag. Partea II *Analiza legii* 1. vol. în 8°, 429 pag. Imprimeria statului, str. Brâncoveanu, București 1886.

V. Receanu. Raportu despre mișcarea învățământului ruralu de la școala din comuna Golăești și cea din cotuna Ieșeni, comuna Stânca, Județul Iași 1886—1887. 1 broș. în 8° 22 pag. Tip. națională Iași 1887.

Iancu Petraureanu. Tabelele pentru aflarea Golului ori-cărui vas fără calcul etc. 1 broș. în 16° 32 pag. București Tipografia Națională 1887.

Iancu Petraureanu. Tabele pentru cotitul vaselor fără calcul după sistemul metric. 1 broș. în 16° 32 pag. Tip. Națională, București 1887.

* * *